

MARCIN SZYMONIAK* – LUBLIN

OZNAKA MIECHOWSKA. HISTORIA, SYMBOLIKA, ZNACZENIE

THE BADGE OF MIECHÓW. HISTORY, SYMBOLISM, MEANING

Abstract

The badge of Miechów is the oldest of the Polish badges. Its history is closely linked to the monastery of the Holy Sepulchre in Miechów, one of the largest and richest in the former Commonwealth, existing between 1163 and 1819. So far, it has not been the subject of thorough research by historians, which the article seeks to change. At the end of the 18th century (most likely in 1789), Tomasz Nowiński, the last provost general of the Miechów monastery, established a new badge of affiliation to the Brotherhood of the Holy Sepulchre, established before the end of the 12th century. It was awarded perhaps even until Nowiński's death in 1830, and was usually called the 'Order of Miechów', although it never really enjoyed the rank of an order. It evolved from the monastery's emblem, the double red cross, which all members of the Brotherhood of the Holy Sepulchre were allowed to embroider on their clothing. Initially, this 'order of Miechów' had the same shape and colour, but was made of metal and hung around the neck. Each was accompanied by a patent in Latin or Polish. As its contents show, the earlier form of 'the order' continued to function in parallel with the badge. It was established that 'the order of Miechów' was introduced to obtain money for the monastery, which was in financial difficulties (only after making such an offering could one receive it and become a member of the said brotherhood). Hence, it was modified to resemble a real order. Four versions of it were created, the last of which faithfully imitated secular orders (in the form of a six-pointed star cross – a form unique in Polish phaleristics). It was also an important part of the monastery's changing symbolic sphere from

* Marcin Szymoniak – dr historii, asystent, Centrum Studiów Mediewistycznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: marhist5@poczta.onet.pl
<https://orcid.org/0000-0001-7887-5761>

around the mid-18th century. A total of four copies of the badge were found, together with three original patents. The symbolism of 'the order of Miechów' is quite elaborate and mainly focuses around its most important element, the double cross. 'The order' itself was very popular, but its rank was not very high. This is confirmed, among other things, by the literature and the fact that its 'cavaliers' usually included lower rank officers. It is difficult to determine the total number of 'cavaliers' of the badge since the late 18th century. Research has shown that it was obtained by at least 12 people, including General Jan Henryk Dąbrowski. It is undoubtedly another important source for understanding the material and spiritual culture, as well as iconosphere of the Miechów monastery.

Keywords: the badge of Miechów; the 'order of Miechów'; monastery of the Holy Sepulchre; patent; double cross; monastery; phaleristics

Translated by Marek Robak-Sobolewski

Streszczenie

Oznaka miechowska to najstarsza z polskich oznak. Jej historia wiąże się ściśle z klasztorem Bożogrobców w Miechowie, jednym z największych i najbogatszych w dawnej Rzeczypospolitej, istniejącym w latach 1163-1819. Jak dotąd nie stanowiła ona przedmiotu gruntownych badań historyków. W niniejszym artykule starano się zmienić ten stan rzeczy. W końcu XVIII wieku (najpewniej w 1789 roku) Tomasz Nowiński, ostatni prepozyt generalny klasztoru w Miechowie, ustanowił nową oznakę przynależności do bractwa Grobu Świętego, związanego przed końcem XII wieku. Przyznawano ją być może nawet do śmierci Nowińskiego w 1830 roku. Przeważnie nazywana była „orderem miechowskim”, choć nigdy nie miała rangi orderu. Wykształciła się z godła klasztorowego, czyli podwójnego czerwonego krzyża, który mieli prawo wyszywać na ubraniu wszyscy członkowie bractwa Grobu Świętego. Początkowo ten „order miechowski” miał taki sam kształt i kolor, ale wykonywano go z metalu i zawieszano na szyi. Do każdego dołączano patent w języku łacińskim lub polskim. Jak wynika z jego treści, równolegle z „orderem” nadal funkcjonowała wcześniejsza forma oznaki. Ustalono, że „order miechowski” wprowadzono w celu uzyskania pieniędzy dla znajdującego się w trudnej sytuacji finansowej klasztoru (dopiero po złożeniu takiej ofiary można było go otrzymać i stać się członkiem wspomnianego bractwa). Stąd też modyfikowano go tak, by przypominał prawdziwy order. Powstały cztery jego wersje, z których ostatnia wiernie naśladowała już świeckie order (w postaci sześcioramiennego krzyża-gwiazdy – formie unikalnej w polskiej falerystyce). Miał on też stanowić istotny element zmienianej od około połowy XVIII wieku sfery symbolicznej klasztoru. Łącznie zlokalizowano cztery jego egzemplarze oraz trzy oryginalne patenty. Symbolika „orderu miechowskiego” jest dość rozbudowana i skupia się głównie wokół jego najważniejszego elementu, czyli podwójnego krzyża. Zasadniczo „order” cieszył się dużą popularnością, ale jego ranga nie była zbyt wysoka. Potwierdza to m.in. literatura piękna oraz fakt, że jego „kawalerami” zostawali najczęściej niżsi oficerowie. Trudno ustalić całkowitą liczbę „kawalerów” oznaki od końca XVIII wieku. Badania wykazały, że uzyskało ją przynajmniej 12 osób, w tym generał Jan Henryk Dąbrowski. Niewątpliwie stanowi

ona kolejne ważne źródło do poznania kultury materialnej, duchowej oraz ikonosfery klasztoru miechowskiego.

Słowa kluczowe: oznaka miechowska; „order miechowski”; bożogrobcy; patent; podwójny krzyż; klasztor; falerystyka

Wstęp

Niniejszy artykuł dotyczy najstarszej polskiej oznaki, od końca XVIII wieku popularnie zwanej „orderem miechowskim”¹. Do głównych celów autora należało zebranie informacji na temat jej historii (zwłaszcza od końca XVIII wieku), wyjaśnienie jej symboliki, znaczenia i pewnych nieścisłości z nią związanych oraz ustalenie jak największej liczby egzemplarzy owego „orderu” i patentów z jego nadaniem. Dzieje oznaki miechowskiej wiążą się ściśle z klasztorem Bożogrobców w Miechowie, jednym z najważniejszych w dawnej Rzeczypospolitej. Kanoników Regularnych Stróżów Świętego Grobu Jerozolimskiego sprowadził do Miechowa w diecezji krakowskiej jego właściciel Jaksa w 1163 roku. W następnych wiekach klasztor miechowski należał do największych i najbogatszych w kraju. Skasowany został przez zaborcę rosyjskiego w 1819 roku².

Pierwszą kwestią, która już na wstępie wymaga uporządkowania, jest terminologia. Oznaki miechowskiej w takiej formie, jaką uzyskała ona w końcu

¹ Jej kwestię poruszono w podstawowej pracy na temat polskiej falerystyki do końca XIX wieku, zob. K. Filipow, *Falerystyka polska XVII-XIX wieku*, Białystok 2003, s. 153-157.

² Literatura na temat jego dziejów jest dość obszerna. Zob. przede wszystkim: M. Tobiasz, *Bożogrobcy w Miechowie (w 800-lecie sprowadzenia zakonu do Polski)*, „Nasza Przyszłość”, 17 (1963) s. 5-60; Z. Pęcowski, *Miechów. Studia z dziejów miasta i ziemi miechowskiej do roku 1914*, Kraków 1967, s. 297-357; tenże, *Bożogrobcy. III. W Polsce*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 879-881; W. Oblizajek, *Najstarsze dokumenty bożogrobców miechowskich (1198)*, „Studia Źródłoznawcze”, 24 (1979) s. 97-108; R. Skrzyniarz, *Dyplomy pergaminowe zakonu bożogrobców w zbiorach archiwów państwowych w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 65 (1996) s. 401-423; *Bożogrobcy w Polsce*, red. C. Wilanowski, Miechów-Warszawa 1999; M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 1999, s. 73-106; R.S. Gałczyński, *Miechowski konwent bożogrobców do połowy XV wieku. Z badań nad prosopografią klasztorną*, „Nasza Przyszłość”, 98 (2002) s. 163-195; W. Bukowski, *Miechów – klasztor*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 4, z. 2, oprac. W. Bukowski, J. Laberscheck, A. Marzec, M. Wolski, M. Zdanek, Kraków 2009, s. 340-421; M. Szymoniak, *Herb klasztoru Bożogrobców w Miechowie*, w: *Insignia et splendor. Heraldyka w służbie rodów szlacheckich i instytucji Kościoła*, red. W. Drelicharz, Kraków 2011, s. 103-167; tenże, *Patrocinia kościoła klasztorowego Bożogrobców w Miechowie*, w: *Signa. Studia i szkice z nauk pomocniczych historii. Prace dedykowane Profesorowi Zenonowi Piechowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Marzec, M. Starzyński, Kraków 2014, s. 165-182; A. Wędzki, *Miechów w średniowieczu. Studia z dziejów miasta i klasztoru. Zagadka Jaksy*, Warszawa 2014, s. 28-51, 67-91, 121-135, 161-177, 192-206; M. Szymoniak, *Pieczęcie klasztoru Bożogrobców w Miechowie*, w: *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, Warszawa 2015, s. 327-412; R. Skrzyniarz, *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny, społeczny, edukacyjny i kulturowy wkład w rozwój mieszkańców ziem polskich w średniowieczu*, Lublin 2015.

XVIII wieku, następnie kilkakrotnie modyfikowanej i finalnie przypominającej świeckie ordery, nie można nazywać *expressis verbis* orderem, co często czyniono w literaturze popularnonaukowej oraz niekiedy w fachowej³. Order to bowiem wyróżnienie honorowe, nadawane przez władzę zwierzchnią, osoby panujące, kapituły orderowe za wybitne osiągnięcia w różnych dziedzinach życia, w szczególności za zasługi militarne, polityczne, społeczne, religijne i kulturalne⁴. Natomiast oznakę miechowską uzyskiwało się nie za osiągnięcia, lecz po wpłaceniu odpowiedniej kwoty na rzecz klasztoru miechowitów, aczkolwiek w świetle dostępnych źródeł nie wiadomo, jaka była jej wysokość. Interesująca nas oznaka nie posiadała zatem rangi orderu. Jeśli więc używamy nazwy „order miechowski”, to zapisujemy ją w cudzysłowie lub dodajemy przed nią wyrazy „tak zwany”, przy czym należy wyraźnie zaznaczyć, że określenia te odnoszą się do oznaki miechowskiej w formie, jaką nadano jej w końcu XVIII wieku. Spotykamy się z nimi w większości literatury naukowej⁵. Również w prezentowanym artykule stosowane jest pierwsze z nich.

Najwłaściwszym terminem na określenie omawianego zabytku jest oznaka. Otóż oznaki służą do oznaczania nie tylko posiadanych orderów, odznaczeń państwowych, odznak, ich klas, stopni, ale także tytułów oraz przynależności do konkretnej organizacji. Ponadto, a właściwie przede wszystkim, w przeciwieństwie do orderów, odznaczeń państwowych i odznak, nie mają charakteru nagrody⁶. Zauważmy, że tak właśnie było w przypadku „orderu miechowskiego”, którego – jak już wspo-

³ Na przykład Z. Gloger, *Encyklopedia staro-polska ilustrowana*, t. 3, Warszawa 1902, s. 303-304; S. Dziadulewicz, *Order. II. Ordery w Polsce*, w: *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana*, seria 2, t. 5-6, Warszawa 1908, s. 496, tabl. 1 (Ordery w Polsce), nr 9a, 9b; *Ordery i odznaczenia*, scenariusz oraz kat. G. Broda, C. Proszek, Wrocław 1978, s. 6, nr kat. 14, s. nienumerowana z il. oznaki; M. Budziarek, *Zapomniane ordery polskie*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 5(153) (1980) s. 86-87; A. Czerwiński, W. Bigoszevska, *Arsenal Twierdzy Jasnogórskiej. Przewodnik*, Jasna Góra 1982, s. 30, 40-41; E. Kobylec, *Order bożogrobców miechowskich czyli historia najstarszej odznaki polskiej*, „Gazeta Miechowska”, 75-76 (1999) s. 19; S. Piwowarski, *General Jan Henryk Dąbrowski otrzymał Order Miechowski*, „Gazeta Miechowska”, 106 (2001) s. 30-31; W. Barczyński, *Order miechowski*, „Gazeta Miechowska”, 170 (2008) s. 35; M. Kołyszko, *Wizerunki podwójnego krzyża w kulturze Polski*, Toruń 2015, s. 178, 182-184.

⁴ W. Bończa-Tomaszewski, *Kodeks orderowy. Przepisy obowiązujące posiadaczy orderów, odznaczeń, medali i odznak*, Warszawa 1939, s. 17-18; A. Lipka, *Odznaczenia – próba definicji oraz usystematyzowania pojęć*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 10-11 (1966) s. 179-180; J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2005, s. 677; E. Gigilewicz, J.B. Stachowiak, *Order*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, kol. 725-726.

⁵ Na przykład H. Sadowski, *Ordery i oznaki zaszczytne w Polsce*, cz. 1, Warszawa 1904, s. 165; Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 368-370; A. Wędzki, *Nowiński Tomasz*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 23, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 352; Z. Puchalski, I.J. Wojciechowski, *Ordery i odznaczenia polskie i ich kawalerowie*, Warszawa 1987, s. 37; Z. Puchalski, *Dzieje polskich znaków zaszczytnych*, Warszawa 2000, s. 63; Filipow, *Falerystyka polska*, s. 153-157; P. Wilkosz, *Falerystyka z kolekcji Emeryka Hutten-Czapskiego*, w: „*Monumentis patriae...*”. *Emerykowi Hutten-Czapskiemu w 110. rocznicę śmierci Muzeum Narodowe w Krakowie*, red. J. Skorupska, Kraków 2006, s. 69.

⁶ Bończa-Tomaszewski, *Kodeks orderowy*, s. 17-19; Lipka, *Odznaczenia – próba definicji*, s. 179-181; Szymański, *Nauki pomocnicze*, s. 677-679; zob. też K. Bąkała, *Historia symboliczna znakiem, herbem i barwą pisana. Podręczny słownik*, Warszawa 2010, s. 108.

mniano – nie otrzymywało się za zasługi. Poza tym był on widomym znakiem przynależności do bractwa Grobu Świętego, a ci, którzy go uzyskali, przybierali tytuł „kawalera orderu miechowskiego” lub „kawalera Grobu Jerozolimskiego”. W podręczniku falerystyki polskiej XVII-XIX wieku Krzysztof Filipow istotnie przyporządkował go do oznak i użył – obok nazwy „order miechowski” – terminu „oznaka kawalerów Grobu Jerozolimskiego – bożogrobców miechowskich” lub „oznaka miechowska” (w niniejszym artykule przyjęto drugą z tych opcji)⁷. Mamy więc do czynienia z oznaką, choć trzeba przyznać, że na tle innych oznak „order miechowski” prezentuje się okazalej, jest nietypowy i rzeczywiście bardziej przypomina order bądź odznakę. Dodajmy, że w hierarchii zabytków falerystycznych oznaki usytuowane są najniżej, po orderach, odznaczeniach państwowych i odznakach⁸.

Oznaka miechowska jak dotąd nie stanowiła przedmiotu gruntownych badań historyków. Pierwszym autorem, który podjął się jej naukowej analizy, był Feliks Bentkowski, historyk literatury i twórca fundamentalnej, pierwszej w języku polskim pracy falerystycznej, poświęconej dziejom polskich orderów, odznaczeń, medali i odznak⁹. Została ona napisana w 1835 roku, ale druku – niestety bez okazałych rysunków na tablicach – doczekała się dopiero w 1858 roku¹⁰. W niej to autor przedstawił pokrótce historię oznaki miechowskiej, którą nazwał „krzyżem jerozolimsko-miechowskim”. Ponadto opisał wygląd pierwszej oraz – jak wynika z najnowszych badań, prezentowanych w tym artykule – czwartej wersji „orderu miechowskiego” (w rękopisie pracy widnieją również ich barwne rysunki, najstarsze ze znanych), a także zamieścił w przypisie treść łacińskiego patentu na ów „order”¹¹.

⁷ Filipow, *Falerystyka polska*, s. 153-157; zob. też tenże, *Oznaki w dawnej Polsce*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 2 (310) (1998) s. 23-26.

⁸ Nazewnictwo i miejsce falerystyki w naukach pomocniczych historii porządkuje K. Filipow, *Falerystyka w systemie nauk pomocniczych historii*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 28 (1985) s. 287-293; tenże, *Falerystyka polska*, s. 5-11, 260-277; zob. też Szymański, *Nauki pomocnicze*, s. 673, 676-679; Lipka, *Odnaczenia – próba definicji*, s. 178-181; Bąkała, *Historia symboliczna*, s. 101. Ordery, odznaczenia, odznaki i oznaki stanowią przedmiot zainteresowania nie tylko falerystyki, ale także archeologii prawnej. Szeroko na jej temat zob. W. Maisel, *Archeologia prawna Polski*, Warszawa-Poznań 1982; tenże, *Archeologia prawna Europy*, Warszawa-Poznań 1989.

⁹ Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (BPAU/PAN), rkps 1414, O nagrodach i znakach honorowych w Polsce od najdawniejszych czasów do 1835 r. Wiadomości historyczne z polecenia Kommissyi Rządowej Spr. Wewn. Duch. i Ośw. Publ. zebrane przez Felixa Bentkowskiego z dołączeniem rysunków. Drugi egzemplarz tego rękopisu znajduje się w zbiorach Zamku Królewskiego w Warszawie (Stare druki, cimelia, inv. 484), a trzeci we Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. Wasyla Stefanyka (Oddział Rękopisów, Zespół 4, Zbiór rękopisów Biblioteki Baworowskich, Dział I, nr 308). W niniejszym artykule cytowany jest egzemplarz z BPAU/PAN, który autor zna z autopsji. Zob. też Filipow, *Falerystyka polska*, s. 15.

¹⁰ F. Bentkowski, *O nagrodach i znakach honorowych w Polsce od najdawniejszych czasów do 1835 roku*, „Przegląd Poznański”, 25 (1858) s. 405-437.

¹¹ BPAU/PAN, rkps 1414, s. 80-88, tabl. 27, nr 74, 75a, 75b; Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 428-431.

Kolejne ważne informacje do omawianej problematyki wniosło wielu badaczy. Pod koniec XIX wieku wybitny kolekcjoner i numizmatyk Emeryk Hutten-Czapski w trzecim i czwartym tomie katalogu swoich zbiorów szczegółowo przedstawił egzemplarz trzeciej (tak się wydaje) oraz egzemplarz czwartej wersji (wraz z ilustracją) „orderu miechowskiego” (aktualnie znajdują się one w Muzeum Narodowym w Krakowie)¹². Następnie publicysta i dziennikarz Henryk Sadowski w wydanym na początku XX wieku monumentalnym opracowaniu polskich zabytków falerystycznych zawarł opis i rysunek drugiej wersji „orderu miechowskiego” (tak wykazały badania), dodał kilka nowych informacji na temat jego dziejów oraz umieścił fotografię spisane po polsku patentu na „order”¹³. Historyk wojskowości i wieloletni dyrektor Muzeum Wojska w Warszawie (od 1944 roku Muzeum Wojska Polskiego) Bronisław Gembarzewski w katalogu wystawy napoleońskiej doby Księstwa Warszawskiego, zorganizowanej w Muzeum Narodowym oraz Muzeum Wojska w Warszawie w 1921 roku, wymienił wśród prezentowanych zabytków oznakę miechowską z patentem po gen. Janie Henryku Dąbrowskim i jego żonie¹⁴. Również czołowy badacz historii miechowitów Zbigniew Pęckowski w pracy dotyczącej dziejów Miechowa zwrócił uwagę na nawiązania do „orderu miechowskiego” w XIX-wiecznej literaturze pięknej oraz na wzmianki o nim w innych źródłach z tego okresu¹⁵. Muzealnicy Grażyna Broda i Czesław Proszek w katalogu wystawy w Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu wymienili pochodzący ze zbiorów tego muzeum egzemplarz „orderu miechowskiego” (jest to jego czwarta wersja)¹⁶. Muzealnik i dyrektor Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie Aleksander Czerwiński oraz znawczyni historii polskiego oręża i falerystyki Wanda Bigoszevska w przewodniku po zbiorach Arsenalu Twierdzy Jasnogórskiej zamieścili opis znajdującego się tam do dzisiaj następnego egzemplarza czwartej wersji „orderu miechowskiego”¹⁷.

Historyk wojskowości i specjalista w dziedzinie falerystyki Krzysztof Filipow w artykule poświęconym oznakom w dawnej Polsce jako pierwszy zaklasyfikował „order miechowski” do kategorii oznak oraz rozszerzył naszą wiedzę na temat odniesień do niego w literaturze pięknej oraz źródłach pamiątkarskich z XIX wieku¹⁸. Badacz dziejów Miechowa Stanisław Piwowarski w jednym z artykułów w „Gazecie Miechowskiej” spopularyzował informację o uzyskaniu oznaki miechowskiej przez gen. J.H. Dąbrowskiego oraz zwrócił uwagę na obecnie zaginiony portret

¹² *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises du comte Eméric Hutten-Czapski*, t. 3, St.-Petersbourg-Cracovie 1880, s. 194, nr XIVc; tamże, t. 4, Cracovie 1891, s. 289, nr 9017, fig. 1 na pl. 33.

¹³ Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 165-169.

¹⁴ *Katalog wystawy napoleońskiej (Doby Księstwa Warszawskiego), otwartej w gmachu Muzeum Narodowego i Muzeum Wojska w Warszawie, dn. 5 maja r. 1921*, oprac. B. Gembarzewski, Warszawa 1921, nr 614, s. 105.

¹⁵ Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 368-370.

¹⁶ *Ordery i odznaczenia*, s. 6, nr kat. 14, il. na s. nienumerowanej.

¹⁷ Czerwiński, Bigoszevska, *Arsenal Twierdzy*, s. 30, 40-41.

¹⁸ Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 23-26; zob. też tenże, *Falerystyka polska*, s. 153-157.

generała, na którym miał on zawieszony „order miechowski”¹⁹. Kolejny historyk Miechowa Włodzimierz Barczyński również na łamach „Gazety Miechowskiej” podał przybliżoną, choć w pełni niepotwierdzoną liczbę „kawalerów orderu miechowskiego”²⁰. Historycy Elżbieta Ostromecka i Maciej Matwijów w informatorze o polonikach w zbiorach rękopiśmiennych Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy wymienili patent z nadaniem oznaki miechowskiej z 1816 roku²¹. Autor niniejszego artykułu w opracowaniu herbu miechowitów wskazał miejsce przechowywania dwóch następnych oryginalnych patentów na „order miechowski” (znajdują się one w Archiwum Narodowym w Krakowie)²². Ponadto omawianą tematykę poruszało pobieżnie wielu innych badaczy i publicystów, ale zazwyczaj lakonicznie, powtarzając wcześniejsze ustalenia.

Oprócz uwag wstępnych i podsumowania artykuł składa się z trzech rozdziałów. W pierwszym przedstawiono dzieje oznaki miechowskiej (głównie od końca XVIII wieku), cele przeobrażenia jej w „order miechowski”, a także jego modyfikacje, znane egzemplarze oraz patenty z jego nadaniem. W drugim wyjaśniono rozbudowaną symbolikę „orderu” oraz wskazano prawdopodobne inspiracje. Ostatni rozdział poświęcono na rozpatrzenie i ocenę rangi oznaki miechowskiej w końcu XVIII i w pierwszej połowie XIX wieku.

Historia, formy i znane egzemplarze oznaki miechowskiej

W końcu XVIII wieku ostatni prepozyt generalny bożogrobców miechowskich Tomasz Nowiński (był przełożonym klasztoru w latach 1788-1819²³) ustanowił nową oznakę przynależności osób świeckich i duchownych obojga płci do bractwa Grobu Świętego²⁴, którą nazywano „orderem miechowskim” lub „krzyżem jerozolimsko-miechowskim”²⁵. Jest wielce prawdopodobne, że doszło do tego konkretnie w 1789 roku. Otóż na kapitule klasztoru miechowitów z 31 sierpnia tego roku zdecydowano o wystawianiu dokumentów drukowanych w języku polskim dla osób świeckich przyjmowanych w poczet bractwa Grobu Świętego²⁶. Tyimi dokumentami

¹⁹ Piwowarski, *General Jan Henryk Dąbrowski*, s. 30-31.

²⁰ Barczyński, *Order miechowski*, s. 35.

²¹ *Informator o polonikach w zbiorach rękopiśmiennych Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. Wasyla Stefanyka*, cz. 1, *Zbiory Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich zinwentaryzowane przed 1945 r.*, oprac. M. Matwijów, E. Ostromecka, Wrocław 2010, nr 924, s. 382.

²² Szymoniak, *Herb klasztoru*, s. 147-148.

²³ Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 466; Wędzki, *Nowiński Tomasz*, s. 352.

²⁴ Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 167-168; zob. też BPAU/PAN, rkps 1414, s. 81-83, 87 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 429, 431; Filipow, *Falerystyka polska*, s. 155-156.

²⁵ BPAU/PAN, rkps 1414, s. 80, 85 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 428, 430; *Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim (1844-1855)*, t. 2, *Gubernia Radomska*, oprac. K. Guttmejer, Warszawa 2010, s. 52; Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 23; tenże, *Falerystyka polska*, s. 153.

²⁶ „In primis proposuit utrum placeat Instrumentum Polonico stylo per se confectum, ac Typis impressum in Ordine suscipiendarum Per conarum Saecularium de Religione nostra bene meritum ad Confraternitatem S[ancti]s[sim]i Sepulchri quod statim clara voce per Notarium in Stuba Capituli coram congregatis perlegere iussit. Taliter perfectio proclamatum ab omnibus placet”, zob. Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL (OABMK), mikrofilm 4207, Acta Co-

były zapewne patenty na „order miechowski”. Wolno tak sądzić z uwagi na to, co wiemy na temat owych patentów, o czym szeroko poniżej. Wobec tego nadawanie nowej oznaki członkom bractwa Grobu Świętego najpewniej rozpoczęło się zaraz po 31 sierpnia 1789 roku. Trzeba jednak zaznaczyć, że w relacji ze wspomnianej kapituły klasztornej, a także z wcześniejszych i późniejszych, nie znajdziemy informacji o ustanowieniu „orderu miechowskiego”²⁷.

Nowa oznaka przynależności do bractwa Grobu Świętego wykształciła się z godła klasztornego, czyli podwójnego czerwonego krzyża, który mieli prawo wyszywać na ubraniu (często był on otaczany złotą nicią) wszyscy członkowie tegoż bractwa, funkcjonującego przynajmniej od końca XII wieku (na takie datowanie wskazują dwa najstarsze dokumenty dotyczące miechowitów, pochodzące z tego czasu – patriarchy jerozolimskiego Monacha z 1198 roku i tzw. *Album Patriarchale*²⁸). Do drugiej połowy XIV wieku przyjmowano do niego tylko osoby szczególnie zasłużone dla klasztoru miechowskiego, w tym książąt (np. Mieszka Starego, Kazimierza Sprawiedliwego i Konrada Mazowieckiego) oraz biskupów (np. płockiego Lupusa i krakowskiego Pełkę)²⁹. Do 1374 roku, czyli momentu, w którym prepozyt klasztoru miechowskiego został mianowany wikariuszem generalnym zakonu bożogrobców na terenie Polski, Węgier i Sławonii (odtąd nazywany był prepozytem generalnym), przywilej zatwierdzania członków bractwa i nadawania im oznaki w formie wyszywanego podwójnego krzyża posiadał patriar-

nventus Generalis Miechoviensis Ordinis Canonicorum Regularium SS. Sepulcri. (...) Anno ab Incarnatione D[omi]ni MDCCLXXIV inchoata, s. 271.

²⁷ Według Andrzeja Wędzkiego na kapitule konwentualnej z 31 lipca 1789 roku prepozyt Tomasz Nowiński rzekomo zaproponował utworzenie odznaki z ozdobnym dyplomem dla osób świeckich, które za opłatą chciałyby wstąpić do bractwa Grobu Świętego (Wędzki, *Nowiński Tomasz*, s. 352). Bliższe przyjrzenie się relacji z tej kapituły nie potwierdziło jednak tej informacji, zob. OABMK, mikrofilm 4207, s. 269-271. Na domniemane postanowienie kapituły z 1789 roku w sprawie ustanowienia „orderu miechowskiego” błędnie powołał się również Zbigniew Pęckowski. Za nim informację tę powtórzyli Krzysztof Filipow, Marcin Szymoniak i Marek Kołyszko, zob. Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 368, 426; Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 24; tenże, *Falerystyka polska*, s. 155; Szymoniak, *Herb klasztoru*, s. 147; Kołyszko, *Wizerunki podwójnego krzyża*, s. 182-184. Dodajmy, że Feliks Bentkowski, autor pierwszej naukowej analizy „orderu miechowskiego”, nie potrafił określić czasu jego wprowadzenia. Wspomniał jedynie, że został on upowszechniony za czasów Księstwa Warszawskiego, zob. BPAU/PAN, rkps 1414, s. 80, 84-85 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 428, 430.

²⁸ Stanowią one pierwsze oficjalne stwierdzenie stanu majątności, nadań i przywilejów, którymi klasztor miechowski został uposażony od założenia w 1163 roku, zob. *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 2, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1886, nr 375, s. 12-16 (dokument Monacha); nr 376, s. 16-18 (*Album Patriarchale*). Gruntowne omówienie obu dokumentów oraz związków pomiędzy nimi zob. Oblizajek, *Najstarsze dokumenty bożogrobców*, s. 97-108.

²⁹ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, przyb. 191/69, Z. Pęckowski, *Życie wewnętrzne i działalność bożogrobców miechowskich*, Miechów 1968-1980, s. 53-54; BPAU/PAN, rkps 1414, s. 80-81 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 428-429; Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 166-167; Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 305; Oblizajek, *Najstarsze dokumenty bożogrobców*, s. 97, 100-101, 105-107; Filipow, *Falerystyka polska*, s. 154.

cha jerozolimski, zwierzchnik miechowitów do końca XIV wieku. Po 1374 roku oznakę nadawali już prepozyci generalni miechowscy³⁰.

Początkowo „order miechowski” posiadał taki sam kształt, co dotychczasowa oznaka, ale wykonywano go z metalu, pokrywano czerwoną emalią ze złotą obwódką i zawieszano na szyi na łańcuchu bądź czarno-czerwonej wstędze (il. 1). Nie jest znany żaden egzemplarz tej wersji „orderu miechowskiego”. Każdy „kawaler orderu” otrzymywał, o czym częściowo była już mowa, patent w języku łacińskim (zdaje się, że jedynie duchowni) lub polskim (osoby świeckie)³¹, który opatrywano podpisem i pieczęcią prepozyta T. Nowińskiego oraz podpisem sekretarza kapituły (il. 2)³². Z jego treści wynika – a był on za każdym razem sporządzany według jednego formularza (szerzej o tym poniżej) – że oznaka miechowska mogła posiadać nie tylko formę orderu (z metalu), ale także tę wcześniejszą, czyli oznaki wyszywanej na ubraniu, na co jak dotąd nie zwrócono uwagi w literaturze przedmiotu. W patencie wyraźnie bowiem zaznaczono, że „kawaler orderu” otrzymywał: „Krzyż podwoyny czerwony taki, iakiego Osoby Zgromadzenia Naszego [miechowitów – M.S.] używać zwykły, czyli to z metallu wiszący na piersiach, czyli wyszyty na sukniach przy lewym boku, od któregokolwiek z Naszych Kapłanów poświęcony”³³. W patencie po łacinie dodano jeszcze, że oznakę miechowską z metalu zawieszano „na wstędze częściowo czerwonej częściowo czarnej” („in ligula partim rubra partim nigra”)³⁴.

Nie należy mylić początkowej wersji wprowadzonego przez T. Nowińskiego „orderu” z podwójnym krzyżem w formie pectorału (ze srebra, połączanego, niekiedy też z kamieniami szlachetnymi), który prepozyci miechowscy zawieszali na szyi na złotym łańcuchu (podkreślał on ich godność i pozycję)³⁵. Potwierdzają to ich portrety, np. Jakuba Pawła Radlińskiego z ok. 1744 roku (w tym przypad-

³⁰ BPAU/PAN, rkps 1414, s. 82 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 429; Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 166-167; Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 308-309; Gałczyński, *Miechowski konwent*, s. 169-170; Filipow, *Falerystyka polska*, s. 154-155.

³¹ O tym, że patenty po łacinie otrzymywali prawdopodobnie tylko duchowni, można wnioskować na podstawie wspomnianego już postanowienia kapituły klasztoru miechowitów z 31 sierpnia 1789 roku, zob. przyp. 26.

³² Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 168-169; Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 368, 370; Filipow, *Falerystyka polska*, s. 155. Warto dodać, że Feliks Bentkowski podał błędnie, że patenty wystawiano tylko w języku łacińskim, zob. BPAU/PAN, rkps 1414, s. 83-84 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 429-430.

³³ Na przykład Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), dok. pap. nr 1328, 1334.

³⁴ Przykład z 1824 roku, zob. BPAU/PAN, rkps 1414, s. 83-84, przyp. a = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 430. Według Zbigniewa Pęckowskiego początkową wersję „orderu miechowskiego” zawieszano także na czarno-fioletowej wstędze. Autor nie podał jednak źródła tej informacji, którą powtórzyli kolejni badacze, zob. Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 368; zob. też np. Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 24; tenże, *Falerystyka polska*, s. 155; Kołyszko, *Wizerunki podwójnego krzyża*, s. 182.

³⁵ *Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków*, s. 52. W Muzeum Ziemi Miechowskiej w Miechowie znajduje się taki pectorał, pochodzący z XVIII wieku (depozyt parafii miechowskiej, nr inw. MZM/D/S/62). Jest on srebrny, złożony, zdobiony rubinami, a na jego rewersie wygrawerowano postać Chrystusa Ukrzyżowanego oraz narzędzia męki Pańskiej (*arma Christi*), zob. E. Zię-

ku, jedynym znanym, pektorał jest pokryty czerwoną emalią ze złotą obwódką (il. 3)³⁶ i 1777 roku (o dużej wartości artystycznej, namalowany przez Michała Gołębiowskiego)³⁷, Tomasza Nowińskiego z lat 1816-1819 (il. 4)³⁸ oraz Floriana (zm. 1765) i Mateusza (zm. zapewne 1787) Buydeckich z końca XVIII wieku³⁹. Pierwszy z nich przechowuje Muzeum Ziemi Miechowskiej, kolejne dwa znajdują się w północnej nawie bocznej kościoła poklasztornego w Miechowie, a pozostałe zdobią portale klasycystyczne, z których pierwszy prowadzi z południowej nawy bocznej do kruchty, a drugi z północnej nawy na zewnątrz dawnego kościoła miechowitów. Podwójny krzyż jako pektorał występuje także na dwóch pieczęciach Piotra Korycińskiego, prepozyta w latach 1677-1680⁴⁰. Pierwsza z nich znana jest z jednego odcisku z 1676 roku, kiedy duchowny ten pełnił jeszcze funkcję koadiutora prepozyta generalnego Wojciecha Korycińskiego. Przedstawia herb Topór Korycińskich, pod którym umieszczono na łańcuchu niewielki krzyż bożogrobców⁴¹. Na drugiej pieczęci, zachowanej w dwóch egzemplarzach z lat 1678-1679, nieduży podwójny krzyż również widnieje pod herbem Topór, ale tym razem ukazano go na kółku na wstędze otaczającej tarczę herbową (il. 5)⁴².

Prepozyt T. Nowiński ustanowił nową formę oznaki miechowskiej z dwóch powiązanych ze sobą powodów. Po pierwsze, w celu uzyskania funduszy dla znajdującego się w bardzo trudnym położeniu materialnym klasztoru⁴³. Dopiero bowiem po złożeniu ofiary pieniężnej na jego rzecz można było otrzymać „order” i stać się członkiem bractwa Grobu Świętego⁴⁴. Nową oznakę przynależności do bractwa wprowadzono zatem po to, by jeszcze bardziej zachęcić wiernych do składania datków na klasztor. Dlatego też dołączano do niej ozdobny patent na wzór świeckich orderów. Ponadto, również z uwagi na rosnące wymagania

tara-Kozioł, M. Florek, *Krzyż opacki z rubinami*, <https://muzea.malopolska.pl/pl/lista-objektow/2980> (dostęp: 24.04.2024).

³⁶ S. Filus, M. Florek, *Portret prepozyta Jakuba Radlińskiego*, <https://muzea.malopolska.pl/pl/lista-objektow/2985> (dostęp: 25.04.2024); zob. też Pęckowski, *Miechów. Studia*, il. 82, s. 342; Z. Jedynak, *Portret Jakuba Radlińskiego prepozyta generalnego miechowskiego – pisarza i bibliofila*, „Nasza Przeszość”, 121 (2014) s. 154-155.

³⁷ Jedynak, *Portret Jakuba Radlińskiego*, s. 153-159; W. Barczyński, *Portret prepozyta Jakuba Radlińskiego*, <https://muzea.malopolska.pl/pl/lista-objektow/2902> (dostęp: 25.04.2024).

³⁸ Jedynak, *Portret Jakuba Radlińskiego*, s. 157; Tobiasz, *Bożogrobcy w Miechowie*, il. po s. 56; Pęckowski, *Miechów. Studia*, il. 84, s. 344; Szymoniak, *Herb klasztoru*, s. 143 (błędne utożsamienie pektorału z „orderem miechowskim”); W. Barczyński, *Portret biskupa Tomasza Nowiny-Nowińskiego*, <https://muzea.malopolska.pl/pl/lista-objektow/2901> (dostęp: 25.04.2024).

³⁹ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 1, *Województwo krakowskie*, red. J. Szablowski, z. 8, *Powiat miechowski*, oprac. Z. Boczkowska, Warszawa 1953, s. 22.

⁴⁰ A. Przyboś, *Koryciński Piotr Mikołaj*, w: PSB, t. 14, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968-1969, s. 130; zob. też Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 465.

⁴¹ Szymoniak, *Pieczęcie klasztoru*, s. 340, 362, 365-366, 373-374, 407.

⁴² Tamże, s. 366, 373-374, 407-408.

⁴³ Wędzki, *Nowiński Tomasz*, s. 352; Kołyszko, *Wizerunki podwójnego krzyża*, s. 182.

⁴⁴ Sadowski, *Order i oznaki*, s. 167; Wędzki, *Nowiński Tomasz*, s. 352; Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 24; Kołyszko, *Wizerunki podwójnego krzyża*, s. 182.

i zapotrzebowanie na ordery⁴⁵, doszło do jej trzech modyfikacji, w wyniku czego uzyskała ona znacznie ozdobniejszą formę i zaczęła przypominać prawdziwy order, o czym szerzej będzie mowa poniżej.

Drugim powodem utworzenia „orderu miechowskiego” było to, że miał on stanowić element nowej symboliki w klasztorze. W latach 1567-1732 na czele konwentu miechowskiego stali narzucani przez króla prepozyci generalni komendatoryjni, którzy w większości nie dbali o pokaźny majątek konwentu i nie zajmowali się jego sprawami. Postępowanie komendatariuszy doprowadziło do obniżenia rangi klasztoru oraz załamania się jego finansów⁴⁶. Po odzyskaniu wolności wyboru przełożonego w 1732 roku oraz po dotkliwym pożarze kościoła i klasztoru w 1745 roku miechowici podjęli starania zmierzające do przywrócenia klasztorowi jego dawnej świetności i pozycji⁴⁷. Odnowa była im potrzebna także w sferze symbolicznej. Stąd stworzenie drugiej wersji herbu klasztoru⁴⁸, propagowanie jej na zabytkach klasztornych oraz ustanowienie „orderu miechowskiego”.

Ten zmodyfikowany, nowożytny herb miechowitów przedstawia wspiętego gryfa, który trzyma w szponach lub szponie podwójny krzyż luzem bądź na tarczy. Gryf-trzymacz nawiązuje do fundatora klasztoru Jaksy z Miechowa. Tradycja bożogrobców przypisywała mu bowiem pochodzenie z rodu Gryfitów⁴⁹, co obecnie pozostaje sprawą sporną⁵⁰. Najwcześniejsze zabytki z drugą wersją herbu powstały w ramach późnobarokowej przebudowy świątyni i klasztoru miechowitów po pożarze z 1745 roku, kiedy funkcję prepozyta pełnili kolejno Florian i Mateusz Buydeccy (pierwszy w latach 1762-1765, a drugi w latach 1765-1787)⁵¹. Są to

⁴⁵ Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 24-25; zob. też Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 368.

⁴⁶ Szeroko na ten temat zob. Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 322-336, 464-466 (lista prepozytów komendatoryjnych); zob. też Tobiasz, *Bożogrobcy w Miechowie*, s. 32-35.

⁴⁷ Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 336-348; zob. też Tobiasz, *Bożogrobcy w Miechowie*, s. 35-37; Szymoniak, *Pieczęcie klasztoru*, s. 369.

⁴⁸ Szymoniak, *Pieczęcie klasztoru*, s. 369-371. Szerzej na temat drugiej wersji herbu miechowitów zob. tenże, *Herb klasztoru*, s. 157-164, 166-167.

⁴⁹ S. Nakielski, *Miechovia sive promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis*, Cracoviae 1634-1646, s. 10, 14, 64.

⁵⁰ Do teorii tej przychylają się Janusz Bieniak i Marek L. Wójcik, natomiast odrzuca ją Jerzy Rajman. Zob. J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII w.*, cz. 3A, *Arbitrzy książąt – krąg rodzinny Piotra Włostowica*, w: *Spółczesność Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 4, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1990, s. 78-107; M.L. Wójcik, *Ród Gryfitów do końca XIII wieku. Pochodzenie – genealogia – rozsiadanie*, Wrocław 1993, s. 20-23; J. Rajman, *Pielgrzym i fundator. Fundacje kościelne i pochodzenie księcia Jaksa*, „Nasza Przyszłość”, 82 (1994) s. 25-32; tenże, *Dominus – comes – princeps. Studium o Jaksach w XII wieku*, „Studia Historyczne”, 33 (1990) z. 3-4, s. 357-359; zob. też Wędzki, *Miechów w średniowieczu*, s. 53-66, 107-113; tenże, *Jaksa z Miechowa*, w: *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 2, Wrocław 1964, s. 309-310; G. Labuda, *Jaksa z Miechowa*, w: PSB, t. 10, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964, s. 340-341.

⁵¹ Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 466. Autor ten podał błędnie, że Mateusz Buydecki był prepozytem do 1788 roku. Jednak 1 grudnia 1787 roku nowym prepozytem generalnym został obrany Tomasz Nowiński (funkcję tę objął faktycznie w 1788 roku), zatem Buydecki najprawdopodobniej wówczas już nie żył, zob. Wędzki, *Nowiński Tomasz*, s. 352; zob. też *Katalog zabytków sztuki*, s. 22.

np.: połączany kartusz na fryzie heraldycznym w nawie głównej z lat 1765-1771 (il. 6), drewniane rokokowe stalle w prezbiterium z ok. 1771 roku oraz czerwony stiukowy kartusz w tzw. Sali Gryfowej w dawnym Domu Generałów (starej plebanii, obecnie Muzeum Ziemi Miechowskiej) z drugiej połowy XVIII wieku⁵². W okresie rządów T. Nowińskiego nowożytny herb klasztoru pojawił się m.in. na wspomnianym wyżej portrecie tego prepozyta oraz pierwszej z jego dwóch pieczęci, znanej z trzech odcisków z lat 1789-1814⁵³. Nowiński kontynuował zatem wdrażanie zmian w sferze symbolicznej miechowitów. Wydaje się więc, że również w tym duchu należy odczytywać wprowadzenie przez niego nowej formy oznaki miechowskiej, a następnie jej modyfikowanie w celu upodobnienia do prawdziwego orderu.

Prawdopodobnie szybko doszło do zmiany „orderu miechowskiego”. Prosty podwójny krzyż z metalu okazał się zbyt skromny jak na wymagania darczyńców klasztoru⁵⁴. Dlatego też nadano mu kształt gwiazdy o rozszerzających się ramionach w formie krzyża kawalerskiego (poziome ramiona ułożono w stosunku do siebie pod kątem 45°)⁵⁵. Na środku umieszczono okrągłe pole z majuskułowymi literami C J (Crux Jerosolymitana), a na rewersie godło miechowitów. Niestety nie dysponujemy ani jednym egzemplarzem tej formy „orderu”. Wiadomo o niej tylko z rysunku, po raz pierwszy zamieszczonego w pracy Henryka Sadowskiego (il. 7)⁵⁶.

Wkrótce oznaka miechowska uległa kolejnemu przeobrażeniu. Ramiona krzyża uzyskały w górnych płaszczyznach niewielkie wcięcia, charakterystyczne dla ramion krzyża maltańskiego, a ich brzegi obwiedziono delikatnie rytą ramką, wypełnioną czarną masą⁵⁷. Na położonym w środku polu (okrągłym i wypukłym) wyryto majuskułowe i stylizowane litery K J (Krzyż Jerozolimski), a na jego rewersie podwójny krzyż. Ponadto na górnym ramieniu krzyża-gwiazdy dodano półkolistą zawieszkę. Jedyne znane egzemplarze tej wersji „orderu” znajduje się w Muzeum Narodowym w Krakowie (il. 8-9). Nie wiemy, do kogo on należał. Datowany jest na przełom XVIII i XIX wieku. Wykonano go ze złota i waży 6 g. Jego wysokość wynosi 28,4 mm, a szerokość 25 mm. Rytowanej ramki, którą obwiedziono jego brzegi, nie pokrywa już czarna masa⁵⁸. Różnice pomiędzy tą a poprzednią formą „orderu” są niewielkie, zatem przypuszczalnie występowały one równolegle.

⁵² Szeroko na temat tych oraz innych zabytków z drugą wersją herbu miechowitów zob. Szymoniak, *Herb klasztoru*, s. 158-161, 163; zob. też *Katalog zabytków sztuki*, s. 22-23, 25; Tobiasz, *Bożogrobcy w Miechowie*, il. po s. 32 i 56, s. 36, 40; Pęckowski, *Miechów. Studia*, il. 13-15, 88, s. 88-92, 282, 361; W. Drelicharz, Z. Piech, *Dawne i nowe herby Małopolski*, Kraków 2004, s. 140.

⁵³ Szymoniak, *Pieczęcie klasztoru*, s. 361-362, 368-371, 373-375, 377, 411-412.

⁵⁴ Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 24.

⁵⁵ Na temat krzyża kawalerskiego zob. E. Gigilewicz, *Krzyż. V. Formy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. E. Ziemann, Lublin 2004, kol. 31-32 (rys. 21), 33.

⁵⁶ Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 167; zob. też Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 369, il. 93; Kolszko, *Wizerunki podwójnego krzyża*, s. 183, ryc. 114b.

⁵⁷ Na temat krzyża maltańskiego zob. Gigilewicz, *Krzyż. V. Formy*, kol. 31-32 (rys. 16), 33.

⁵⁸ Muzeum Narodowe w Krakowie (MNK), nr inw. MNK-V-4639; *Catalogue de la collection*, t. 3, s. 194, nr XIVc; Wilkosz, *Falerystyka z kolekcji*, s. 69, il. 14a na s. 70.

Trzecia wersja „orderu miechowskiego” nie zaspokoila potrzeb wstępujących do bractwa Grobu Świętego. Powstała bowiem następna, ostatnia już jego odmiana, w pełni przypominająca świecki order. Ramiona krzyża jeszcze bardziej zostały oddalone od siebie i uzyskały głębsze niż wcześniej wcięcia (jak w krzyżu maltańskim). Na awersie wypełniono je ciemnopomarańczową emalią transparentną, a obrzeża pozostawiono złote. Znajdujące się w środku okrągłe pole ze złotą ramką pokryto białą emalią ze złotymi literami C I (Crux Ierosolymitana) lub C J (Crux Jerosolymitana), wykonanymi majuskułą. Na rewersie ramiona krzyża pozostawiono złote, a okrągłe pole wyłożono czarną emalią z podwójnym krzyżem, czerwonym bądź różowym. Do półkolistej zawieszki na górnym ramieniu krzyża przymocowano złotą koronę zamkniętą, zwieńczoną kulą z krzyżem, a na samej górze dodano koluszek, przez które przeciągano czarną wstęgę z czerwoną strefą przy brzegach (korona nie zawsze jednak była dołączana) (il. 10)⁵⁹. Znanе są trzy egzemplarze ostatniej wersji „orderu miechowskiego”, datowane na początek XIX wieku. Przechowują je: Muzeum Klasztoru OO. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie (w zbiorach Arsenалу)⁶⁰, Muzeum Narodowe w Krakowie (il. 11)⁶¹ oraz Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu (il. 12-13)⁶². Każdy z nich został wykonany ze złota o wadze 6 g i posiada nieznacznie różniącą się koronę. Rozmiary krzyża wynoszą 33,7 mm wysokości i 34,2 mm szerokości. Tylko w przypadku egzemplarza z Krakowa zachował się fragment wstęgi z jedwabnej mory o szerokości 23 mm (aktualnie, z powodu niezachowania koluszka, jest ona przyszyta do korony). Wiemy też, do kogo ten „order” należał. Jego „kawalerem” był Florian Kobyliński (1774/1777-1843), generał brygady Wojsk Polskich Księstwa Warszawskiego i szef sztabu marszałka Louisa Nicolasa Davouta⁶³.

Trudno ustalić, kiedy dokładnie powstały druga i trzecia wersja oznaki miechowskiej w formie orderu. W odniesieniu do czwartej z nich wydaje się to nieco łatwiejsze. Henryk Barycz w wydaniu wspomnień Ludwika Łętowskiego, kanonika katedry krakowskiej, a od 1845 roku biskupa sufragana krakowskiego⁶⁴ (otrzymał

⁵⁹ Według F. Bentkowskiego wstęga była albo w całości pasowa (czerwona), albo pasowa (czerwona) z czarną strefą. Nie potwierdza tego jednak zachowany egzemplarz „orderu miechowskiego” z Muzeum Narodowego w Krakowie (więcej o nim poniżej) oraz nowsza literatura przedmiotu, zob. BPAU/PAN, rkps 1414, s. 85-86, tabl. 27, nr 75a; Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 430; Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 167; Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 368; Filipow, *Falerystyka polska*, s. 155; Kołyszko, *Wizerunki podwójnego krzyża*, s. 184. Z drugiej jednak strony, skoro według patentu w języku łacińskim „order” był zawieszany – jak pamiętamy – „na wstędze częściowo czerwonej częściowo czarnej”, to niewykluczone, że niekiedy stosowano właśnie wstęgę czerwoną z czarną strefą przy brzegach, i to nie tylko w przypadku egzemplarzy czwartej wersji „orderu”, zob. przyp. 34.

⁶⁰ Czerwiński, Bigoszevska, *Arsenał Twierdzy*, s. 40-41.

⁶¹ MNK, nr inw. MNK-V-4640; *Catalogue de la collection*, t. 4, s. 289, nr 9017, fig. 1 na pl. 33; Wilkosz, *Falerystyka z kolekcji*, s. 69, il. 14b na s. 70.

⁶² Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu, nr inw. MSM 0.5683; *Ordery i odznaczenia*, s. 6, nr kat. 14, il. na s. nienumerowanej; zob. też Budziarek, *Zapomniane ordery polskie*, s. 86.

⁶³ J. Pachonński, *Kobyliński Florian*, w: PSB, t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 167-168.

⁶⁴ H. Barycz, *Łętowski Ludwik*, w: PSB, t. 18, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 361-364.

on patent na „order miechowski”, o czym więcej poniżej), stwierdził, że oznaka bożogrobców uzyskała postać orderu wojskowego w 1809 roku, gdy armia Księstwa Warszawskiego zajęła Kraków, co miało miejsce dokładnie 15 lipca. Następnie Barycz zawarł jej krótki opis, z którego jednak jasno wynika, że była to czwarta wersja „orderu”. Niewykluczone więc, że rzeczywiście wprowadzono ją w 1809 roku (za takim datowaniem opowiedział się również F. Bentkowski)⁶⁵. Ze znanych „kawalerów orderu” najwcześniej, po 6 listopada 1809 roku (być może 19 listopada), otrzymał go gen. Jan Henryk Dąbrowski, twórca Legionów Polskich we Włoszech⁶⁶. Egzemplarz ten wraz z patentem z 6 listopada 1809 roku, wystawionym także dla żony Dąbrowskiego, Barbary z Chłapowskich⁶⁷, prawdopodobnie zaginęły w czasie II wojny światowej lub później, o czym szerzej poniżej. Bardzo pomocny w ustaleniu jego wyglądu byłby jeden z portretów gen. Dąbrowskiego, na którym badacz dziejów Miechowa Stanisław Piwowarski jako dziecko dostrzegł oznakę miechowską⁶⁸. Portret ten przez długi czas wisiał w gabinecie ojca S. Piwowarskiego Juliana, burmistrza Miechowa, a później kustosa muzeum miechowskiego⁶⁹. Po jego śmierci obraz niestety zaginął, co miało miejsce pod koniec lat 60. ubiegłego wieku. Według Piwowarskiego „(...) sportretowany w sposób niezwykle udany generał miał na zwykłym dla siebie mundurze zawieszony pod szyją na wstędze orderowej w kolorze czarnym z czerwonymi brzegami wyraźnie widoczny Order Miechowski z literami C J”⁷⁰. Z opisu tego nie wynika jednak jasno, którą wersję „orderu”, pomijając pierwszą z nich, uzyskał Dąbrowski, aczkolwiek – mając na uwadze, jak ważną był wówczas postacią oraz powyższe ustalenia – można sądzić, że była to najokazalsza wersja, czyli czwarta.

Pozostajmy jeszcze przy wątku „orderu miechowskiego” gen. Dąbrowskiego. W dużej mierze bowiem można odtworzyć jego losy. Najpierw, ale nie wiadomo, kiedy dokładnie, trafił on do dworu Dąbrowskiego w Winnej Górze w Wielkopolsce. Po śmierci generała w 1818 roku zdecydowaną większość jego bogatych zbiorów przekazano – zgodnie z jego testamentem – do Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie⁷¹. W Winnej Górze pozostały jednak niektóre pamiątki po

⁶⁵ L. Łętowski, *Wspomnienia pamiętnikarskie*, przygotował do druku, opatrzył wstępem i przypisami H. Barycz, Wrocław 1956, s. 169, przyp. 3; BPAU/PAN, rkps 1414, s. 85-86 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 430.

⁶⁶ J. Pachociński, *Generał Jan Henryk Dąbrowski 1755-1818*, Warszawa 1987, s. 406. Informację o ozdobieniu gen. Dąbrowskiego „orderem miechowskim” w dniu 19 listopada 1809 roku przekazał Jarosław Pych, ale bez podania źródła, zob. J. Pych, „Świątynia zwycięstwa”. *Kolekcja broni i historycznych pamiątek generała Jana Henryka Dąbrowskiego*, „Muzealnictwo”, 45 (2004) s. 56, przyp. 30.

⁶⁷ Nic nie wiadomo o jej egzemplarzu „orderu miechowskiego”. Jako członek bractwa Grobu Świętego miała ona przecież pełne prawo do posługiwania się tą oznaką. Możliwe więc, że uzyskała ją w formie pierwotnej, czyli podwójnego krzyża wyszywanego na ubraniu. Przypomnijmy, że według patentów oznaka miechowska dalej mogła być nadawana w takiej postaci.

⁶⁸ Piwowarski, *Generał Jan Henryk Dąbrowski*, s. 30.

⁶⁹ Barczyński, *Order miechowski*, s. 35.

⁷⁰ Piwowarski, *Generał Jan Henryk Dąbrowski*, s. 30.

⁷¹ Pych, „Świątynia zwycięstwa”, s. 52-55; tenże, *Gen. Jan Henryk Dąbrowski – miłośnik nauk, mecenas sztuki, kolekcjoner*, w: *Marsz, marsz Dąbrowski... W 250. rocznicę urodzin Jana Henryka*

Dąbrowskim, m.in. dwie małe armatki-wiwatówki, luneta polowa, czaprak z czasów Legionów oraz wszystkie order⁷². Niewątpliwie była wśród nich oznaka miechowska, albowiem w 1921 roku w Muzeum Narodowym oraz Muzeum Wojska w Warszawie zorganizowano, jak wspomniano wyżej, wystawę napoleońską doby Księstwa Warszawskiego, na której – zgodnie z jej katalogiem – znalazł się także cenny zbiór pamiątek rodzinnych po gen. Dąbrowskim z Winnej Góry, w tym właśnie oznaka miechowska (wraz z patentem). W katalogu wystawy tak oto ją opisano: „Odznaka i dyplom Miechowitów dla gen. J.H. Dąbrowskiego i jego żony Barbary z Chłapowskich z d. 6 listop. r. 1809, podpisany przez Tomasza Nowińskiego proboszcza Generała Stróżów Grobu Jerozolimskiego. 37,5-46,5. Wł. Henryk Mańkowski”⁷³. Po zakończeniu wystawy „order miechowski” zapewne wrócił wraz z innymi pamiątkami do Winnej Góry, ale później ponownie znalazł się w Muzeum Wojska w Warszawie (łącznie z różnymi eksponatami z Winnej Góry) w związku z organizowaną tam w 1939 roku ekspozycją dotyczącą Dąbrowskiego. Tak wynika z jej katalogu, w którym wymieniono oznakę miechowską (wraz z patentem) i opisano ją niemal identycznie jak w katalogu wystawy z 1921 roku⁷⁴. Z powodu wybuchu II wojny światowej ekspozycja ta, która pierwotnie miała potrwać do grudnia 1939 roku, została niedokończona⁷⁵. Pamiątki po generale z Winnej Góry, będące własnością jego spadkobierców – rodziny Mańkowskich, pozostały jednak w Muzeum Wojska i szczęśliwie przetrwały wojnę, a po jej zakończeniu nie wróciły już do Winnej Góry i stały się depozytem rodziny Mańkowskich⁷⁶.

Wobec tego obecnie „order miechowski” Dąbrowskiego powinien znajdować się w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. Niestety, według Izabeli Prokopczuk-Runowskiej, starszej kustosz Działu Zbiorów Głównych tego muzeum, nie posiada ono w swoich zbiorach tej oznaki oraz nie była ona prezentowana na wspomnianej wystawie poświęconej Dąbrowskiemu w 1939 roku⁷⁷, czemu rzecz jasna przeczy uwzględnienie jej w katalogu tej ekspozycji. Jeśli przyjmiemy, że mimo wszystko nie trafiła ona na wystawę z 1939 roku, to miejscem jej przechowywania powinien być dawny dwór Dąbrowskiego w Winnej Górze, w którym dzisiaj znajduje się muzeum realizujące swą misję wokół postaci twórcy Legionów oraz prekursorów pracy organicznej. Okazuje się jednak, że nie posiada ono tej oznaki, jak i prawie

Dąbrowskiego, red. T. Jeziorowski, Poznań 2005, s. 27-31; M. Strzałko, J. Sobczak, *Winna Góra*, Poznań 1997, s. 20, 23-25, 51.

⁷² *Pamiętniki Bogusławy z Dąbrowskich Mańkowskiej*, Poznań 1880, s. 92-94; S. Kozierowski, *Winnagóra*, Poznań 1916, s. 14-15; Pych, „Świątynia zwycięstwa”, s. 51, 53, 56 (przyp. 30).

⁷³ *Katalog wystawy napoleońskiej*, nr 614, s. 105.

⁷⁴ *Katalog wystawy poświęconej pamięci generała Jana Henryka Dąbrowskiego*, Warszawa 1939, nr 178, s. 48; zob. też M.H. Słoniewska, *Wystawy Muzeum Wojska Polskiego w latach 1920-1985*, Warszawa 1988, s. 28-29.

⁷⁵ J. Pych, *Kolekcja generała Jana Henryka Dąbrowskiego*, s. [3], https://media.pzu.pl/_files/1513990?forceDownload=true (dostęp: 4.04.2024).

⁷⁶ Tamże; *Ordery z kolekcji gen. Jana H. Dąbrowskiego przekazane do Muzeum WP*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/ordery-z-kolekcji-gen-jana-h-dabrowskiego-przekazane-do-muzeum-wp> (dostęp: 4.04.2024); zob. też Pych, *Gen. Jan Henryk Dąbrowski*, s. 33; Strzałko, Sobczak, *Winna Góra*, s. 51-52 (błędna informacja o niezachowaniu zbiorów).

⁷⁷ Informacje z maila z dnia 26 stycznia 2016 roku.

żadnych pamiątek po generale, z wyjątkiem nielicznych dokumentów, które są w depozycie muzeum od 2023 roku⁷⁸. W związku z powyższym najprawdopodobniej ostatnim znanym miejscem przechowywania „orderu miechowskiego” gen. Dąbrowskiego było Muzeum Wojska w Warszawie, w którym znajdował się on przynajmniej do wybuchu II wojny światowej. Później zaginął⁷⁹.

Wróćmy do kwestii czasu powstania drugiej, trzeciej i czwartej odmiany „orderu miechowskiego”. Niestety źródłem do jej ustalenia nie mogą być patenty, które otrzymywali „kawalerowie orderu”. Jest on w nich bowiem konsekwentnie określany jako, przypomnijmy: „Krzyż podwoyny czerwony (...), czyli z metallu wiszący na piersiach, czyli wyszyty na sukniach przy lewym boku”⁸⁰. Wiadomo o ośmiu patentach, które pochodzą z różnych lat. Wystawione zostały: 6 listopada 1809 roku dla J.H. Dąbrowskiego i jego żony Barbary; 8 listopada 1809 roku dla Feliksa Dybrowskiego, komendanta placu w Iwanowicach⁸¹; 15 listopada 1811 roku dla Jana Kantego Przybylskiego, porucznika Gwardii Narodowej⁸²; 10 lutego 1814 roku dla Tadeusza Wolańskiego, oficera armii napoleońskiej, a potem archeologa i badacza napisów w języku etruskim (il. 2)⁸³; w 1816 roku dla Konstantego Ożarowskiego, podporucznika pułku strzelców konnych gwardii polskiej, a następnie porucznika i uczestnika powstania listopadowego⁸⁴; 24 maja 1824 roku dla osoby nieokreślonej (najpewniej duchownego – patent spisano w języku łacińskim)⁸⁵; w 1829 roku dla bliżej nieokreślonego „świeckiego

⁷⁸ Informacja od Moniki Kraszewskiej z sekretariatu tego muzeum z maila z dnia 25 marca 2024 roku.

⁷⁹ W 1968 roku Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie zorganizowało wystawę z okazji 150. rocznicy śmierci Dąbrowskiego pt. *Jeszcze Polska nie umarła*, ale z uwagi na to, że nie towarzyszył jej drukowany katalog, nie wiadomo, czy była na niej prezentowana oznaka miechowska, zob. Słoniewska, *Wystawy Muzeum Wojska*, s. 98. Dodajmy, że w okresie 5 listopada 2005 – 22 stycznia 2006 roku w Muzeum Narodowym w Poznaniu odbyła się największa bodaj wystawa poświęcona pamięci Dąbrowskiego, w ramach obchodów 250. rocznicy jego urodzin. Jak wynika z jej katalogu, „order miechowski” nie był na niej pokazywany, zob. *Katalog*, w: *Marsz, marsz Dąbrowski*, s. 46-182.

⁸⁰ ANK, dok. pap. nr 1334.

⁸¹ Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 168-169.

⁸² ANK, dok. pap. nr 1328.

⁸³ ANK, dok. pap. nr 1334. Zob. też T. Żychliński, *Tadeusz hrabia z Wolan Wolański*, „Rocznik dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Polskich. Rok 1871”, (1874) s. 215 (wzmianka, że T. Wolański był „kawalerem orderów: legii honorowej, (...) Krzyża grobu św.” – zapewne mowa tutaj o oznace miechowskiej). Szerzej na temat Wolańskiego zob. J. Śliwa, *Tadeusz Wolański (1785-1865) i zabytki egipskie „znalezione nad Bałtykiem”*, w: *Egipt, Grecja, Italia... Zabytki starożytne z dawnej kolekcji Gabinetu Archeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. J. Śliwa, Kraków 2007, s. 140-144.

⁸⁴ *Informator o polonikach*, nr 924, s. 382. Zob. też Z. Zielińska, *Ożarowski Kajetan*, w: PSB, t. 24, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979, s. 672.

⁸⁵ BPAU/PAN, rkps 1414, s. 83-84, przyp. a = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 429-430.

kapłana”⁸⁶; dla wspomnianego już Ludwika Łętowskiego (data wystawienia patentu nie jest znana)⁸⁷.

Patenty wystawione dla J.K. Przybylskiego, T. Wolańskiego i K. Ożarowskiego zachowane są w oryginale (papierowe i drukowane, ten Wolańskiego dodatkowo otacza płócienna ramka koloru czerwonego ze srebrnym ornamentem). Z kolei patent F. Dybowskiego znany jest z fotografii (też był to dokument papierowy i drukowany), a treść tego z 1824 roku przytoczył w swojej pracy (w przypisie) F. Bentkowski. O wydaniu pozostałych trzech patentów wiemy jedynie ze wzmianek. Co do języka, w którym spisano patenty, to w przypadku tych zachowanych w oryginale oraz patentu Dybowskiego jest to język polski (najprawdopodobniej patent Dąbrowskich także wydano po polsku). W języku łacińskim wystawiono zaś patent z 1824 roku, ten z 1829 roku (wolno tak sądzić, gdyż jego odbiorcą był duchowny), a w odniesieniu do patentu L. Łętowskiego nic w tej kwestii nie wiadomo. Ogólnie rzecz biorąc, patenty sporządzano według jednego formularza z kilkoma miejscami do ręcznego wypełnienia. Wpisywano w nie imię i nazwisko „kawalera orderu” (dwukrotnie), datę wydania patentu, końcówki fleksyjne (męskie lub żeńskie) oraz niekiedy funkcję pełnioną przez odbiorcę dokumentu. Formularz został zapewne opracowany równoległe z wprowadzeniem oznaki w formie krzyża z metalu i później już go nie zmieniano. Stąd też w każdym ze wspomnianych patentów wymieniono pierwszą wersję „orderu”.

Wystawienie patentu w 1829 roku świadczy o tym, że nadawanie oznaki miechowskiej nie ustało w momencie kasaty klasztoru miechowskiego w 1819 roku. Doszło do tego dopiero z chwilą śmierci prepozyta Tomasza Nowińskiego w 1830 roku (po 1819 roku pozostał on w Miechowie jako proboszcz świecki)⁸⁸. Szczególnie chętnie „order” miał być nabywany przez żołnierzy Księstwa Warszawskiego, od momentu zajęcia przez nich Krakowa w 1809 roku. Byli to głównie oficerowie niższego stopnia, co potwierdzają znane patenty. Nosili oni „order” pod mundurem, jako religijny znak-medalik. Właśnie z powodu religijnego charakteru

⁸⁶ J. Gacki, *Bożogrobcy*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, 24 (1853) nr 3, s. 250. Nie wiadomo, jaką formę miał uzyskany przez tego kapłana egzemplarz oznaki miechowskiej. Otóż od sierpnia 1825 roku mogła ona posiadać wyłącznie pierwotną formę, czyli oznaki wyszywanej na ubraniu, aczkolwiek – według literatury przedmiotu – nakaz ten nie był respektowany. Szerzej na ten temat poniżej (zob. przyp. 90).

⁸⁷ O uzyskaniu patentu przez L. Łętowskiego wiemy z jego wspomnień, na podstawie następującej informacji: „Mnie przysłał ten patent [na „order miechowski” – M.S.] brat mój z datą naprzód, znać że wpisywano imiona później w okienka” (Łętowski, *Wspomnienia pamiętnikarskie*, s. 169). Nie jest jednak jasne, jaką formę miała otrzymana przez Łętowskiego oznaka miechowska. Wprawdzie duchowny ten nigdzie o niej nie wspomniał, ale jest mało prawdopodobne, że jej fizycznie nie uzyskał. Zauważmy, że zanim został on kapłanem (w 1818 roku), był wojskowym, który w 1811 roku awansował na kapitana adiunkta sztabu wojsk Księstwa Warszawskiego (Barycz, *Łętowski Ludwik*, s. 361-362). Jeśli w tym okresie otrzymał on oznakę miechowską, to niewątpliwie w formie orderowej (zapewne jej czwartą wersję). Jeżeli jednak nastąpiło to po jego święceniach kapłańskich (co ciekawe, przyjął je w Miechowie), to niewykluczone, że należący mu się egzemplarz oznaki miechowskiej posiadał formę sprzed końca XVIII wieku, czyli oznaki wyszywanej na ubraniu.

⁸⁸ Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 169; Wędzki, *Nowiński Tomasz*, s. 352-353; Filipow, *Falerystyka polska*, s. 157.

tej oznaki ks. Józef Poniatowski, minister wojny Księstwa Warszawskiego, wydał zakaz noszenia jej na mundurze razem z orderami wojskowymi (być może wpływ na tę decyzję miał fakt, że Poniatowski był masonem)⁸⁹. Wydawanie patentów na „order miechowski” kobietom i mężczyznom oraz przyjmowanie ich do bractwa Grobu Świętego już po kasacie klasztoru, w połączeniu z wypadkiem, jaki zaszedł z niejakim P.E. z księstwa Saksonia-Weimar-Eisenach, przyjętym do powyższego bractwa (nic więcej nie wiemy o tej sprawie), stało się przedmiotem urzędowych dochodzeń władz rosyjskich. Wezwały one zarówno biskupa krakowskiego Jana Pawła Woronicza, jak i ks. Tomasza Nowińskiego do złożenia wyjaśnień dotyczących przywileju nadawania oznaki miechowskiej, mającej postać orderu. Ostatecznie car Aleksander I, odezwą Sekretariatu Stanu w Petersburgu z 4/16 sierpnia 1825 roku, zezwolił T. Nowińskiemu na korzystanie z przywileju nadawania „orderu” aż do jego śmierci. Zaznaczył jednak, że oznaka ma powrócić do swojej pierwotnej postaci, czyli podwójnego czerwonego krzyża ze złotą obwódką. Nie miała także posiadać formy orderu, lecz wyłącznie oznaki wyszywanej na ubraniu (według H. Sadowskiego w takiej formie przysługiwała ona odtąd tylko świeckim członkom bractwa Grobu Świętego). Nakaz ten nie był jednak ściśle przestrzegany⁹⁰. Trzeba podkreślić, że powyższe ustalenia znane są jedynie z literatury przedmiotu.

Symbolika oznaki miechowskiej

Zasadniczym elementem „orderu miechowskiego”, od którego należy rozpocząć omówienie jego symboliki, był podwójny krzyż⁹¹. Przypomnijmy, że początkowo „order” posiadał postać właśnie podwójnego czerwonego krzyża, który wykonywano z metalu i zawieszano na szyi na łańcuchu bądź wstędze. W wyniku modyfikacji uzyskał on kształt sześciopromiennej gwiazdy, na której rewersie również umieszczono godło miechowitów.

⁸⁹ BPAU/PAN, rkps 1414, s. 86 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 430-431; Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 167-168; Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 370; Filipow, *Falerystyka polska*, s. 156.

⁹⁰ BPAU/PAN, rkps 1414, s. 87-88 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 431; Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 168-169; Pęckowski, *Miechów. Studia*, s. 370; Filipow, *Falerystyka polska*, s. 156; Kołyszko, *Wizerunki podwójnego krzyża*, s. 184.

⁹¹ Szeroko na temat krzyża Chrystusa oraz jego form zob. S. Kobielski, *Krzyż Chrystusa. Od znaku i figury do symbolu i metafory*, Kraków 2011; zob. też R. Rubinkiewicz, *Krzyż. III. W Biblii*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. E. Ziemann, Lublin 2004, kol. 15-16; K. Klauza, *Krzyż. IV. Krzyż Chrystusa. A. W Kościele katolickim. 1. Teologia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. E. Ziemann, Lublin 2004, kol. 16-19; J. Popławski, *Krzyż. IV. Krzyż Chrystusa. A. W Kościele katolickim. 3. Duchowość*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. E. Ziemann, Lublin 2004, kol. 19-20; R. Knapieński, *Krzyż. VI. W ikonografii. A. W Kościele katolickim. 2. W średniowieczu, 3. W okresie nowożytnym. 4. Sztuka XX w.*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. E. Ziemann, Lublin 2004, kol. 34, 37-44; Gigilewicz, *Krzyż. V. Formy*, kol. 30-34; D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 2001, s. 13-17. Na temat kultu partykuł Drzewa Krzyża (np. w opactwie Benedyktynów na Łysej Górze i klasztorze Dominikanów w Lublinie) umieszczanych w relikwiarzach o kształcie m.in. podwójnego krzyża zob. L. Wojciechowski, *Drzewo przenajszlachetniejsze. Problematyka Drzewa Krzyża w chrześcijaństwie zachodnim (IV – połowa XVII wieku). Od legendy do kontrowersji wyznaniowych i piśmiennictwa specjalistycznego*, Lublin 2003.

Podwójny czerwony krzyż, zwany także patriarchalnym, zakonnicy miechowscy wyszywali na swych czarnych habitach po lewej stronie, upamiętniając w ten sposób mękę Pańską⁹². Później te dwie barwy stały się obowiązujące w herbie miechowitów, który ukształtował się ostatecznie w XIV wieku⁹³. Jego pole było czarne, a godło czerwone. Tak go opisuje historyk klasztoru Samuel Nakielski w *Miechovii*: „Crux rubea duplicata in campo nigro”⁹⁴ i tak był najczęściej przedstawiany na zabytkach. Dlatego też na rewersie czwartej wersji „orderu miechowskiego” podwójny krzyż jest czerwony, a tło czarne. Czerń symbolizuje przede wszystkim żalobę, ciemność i śmierć, w tym przypadku śmierć Chrystusa⁹⁵. Czerwień podwójnego krzyża oznacza krwawą ofiarę Chrystusa⁹⁶.

Pomimo że podwójny krzyż wywodzi się z Bizancjum (po raz pierwszy pojawił się na monetach cesarza Justyniana II, a potem innych basileusów, w tym Teodozjusza III⁹⁷), na zachodzie Europy nazywany był najpierw andegaweńskim, a od XV wieku lotaryńskim. W XII wieku zaczęto go umieszczać na pieczęciach królów węgierskich, a później przeobraził się w godło Węgier. Stosowano go również na Rusi⁹⁸. Używany jest przez arcybiskupów i kardynałów⁹⁹. Poza bożogrobcami stanowił godło zakonu Świętego Ducha (wszystkie jego ramiona są zakończone charakterystycznymi wcięciami, jak w krzyżu maltańskim)¹⁰⁰, benedyktyńskiego opactwa Świętego Krzyża na Łysej Górze¹⁰¹, a także funkcjo-

⁹² Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 298; zob. też Tobiasz, *Bożogrobcy w Miechowie*, s. 23.

⁹³ Szymoniak, *Herb klasztoru*, s. 116-117.

⁹⁴ Nakielski, *Miechovia*, s. 64.

⁹⁵ Forstner, *Świat symboliki*, s. 117; J. Seibert, *Leksykon sztuki chrześcijańskiej*, Kielce 2007, s. 307.

⁹⁶ Forstner, *Świat symboliki*, s. 118; Seibert, *Leksykon sztuki*, s. 107.

⁹⁷ R. Kiersnowski, *Moneta w kulturze wieków średnich*, Warszawa 1987, s. 317.

⁹⁸ T. Szarota, *Krzyż lotaryński – symbol wolnych Francuzów i Francji Walczącej*, „Kwartalnik Historyczny”, 110 (2003) z. 3, s. 63-64; Z. Piech, *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa 2003, s. 264; zob. też J. Łojko, *Średniowieczne herby polskie*, Poznań 1985, fot. 34, s. 64; Forstner, *Świat symboliki*, s. 15, pl. I.

⁹⁹ A. Weiss, *Heraldyka kościelna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6, red. J. Walkusz, Lublin 1993, kol. 730-734; Forstner, *Świat symboliki*, s. 15; J. Tresidder, *Słownik symboli*, Warszawa 2001, s. 101; Gigilewicz, *Krzyż. V. Formy*, kol. 31-32 (rys. 22), 33.

¹⁰⁰ Wiele przykładów zastosowania godła tego zakonu zamieszcza M. Zimny, *Veni Pater pauperum. Duchowe i materialne dziedzictwo Zakonu Ducha Świętego de Saxia w Polsce. Katalog wystawy*, Kraków 2022 (informacje na temat samego godła zob. głównie na s. 32-37); zob. też K. Antosiewicz, *Zakon Ducha Świętego de Saxia w Polsce średniowiecznej*, „Nasza Przyszłość”, 23 (1966) s. 190; W. Kolak, J. Marecki, *Leksykon godeł zakonnych*, Łódź 1994, s. 77. Podwójny krzyż występuje np. na pieczęciach duchaków, zob. G.C. Bascapè, *Sigillografia. Il sigillo nella diplomatica, nel diritto, nella storia, nell'arte*, vol. 2, *Sigillografia ecclesiastica*, Milano 1978, s. 272, 280, 289-290; M. Starnawska, *Pieczęcie zakonów krzyżowych na ziemiach polskich w średniowieczu jako źródło do ich dziejów. Perspektywy badawcze*, w: *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej. Zbiór studiów*, red. P. Dymmel, Lublin 1998, s. 96, 112-113, 116; Zimny, *Veni Pater pauperum*, s. 21, 25, 28, 80.

¹⁰¹ Podstawowa literatura: M. Derwich, *Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa-Wrocław 1992, s. 244, 441, 663 (il. 3-4 – ukazują średniowieczne pieczęcie klasztoru z wizerunkiem podwójnego krzyża); P. Dymmel, *Piętnastowieczna dekoracja*

nowa! jako osobiste godło królów Polski z dynastii Jagiellonów¹⁰². Stosowano go na monetach jagiellońskich jako godło dynastyczne¹⁰³. Nierówność jego dwóch poziomych ramion wynika z tego, że to krótsze odnosi się do inskrypcji zwanej *titulus*, złożonej z czterech liter INRI (inicjały łacińskiej formuły Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum), którą Poncjusz Piłat rozkazał umieścić w górnej części krzyża Chrystusa¹⁰⁴. Nierzadko jednak występują przedstawienia, w których obie belki są tych samych rozmiarów¹⁰⁵.

Należy podkreślić, że podwójnego krzyża używali wszyscy kanonicy Grobu Bożego na czele z macierzystym klasztorem w Jerozolimie, a potem w Akce i Perugii¹⁰⁶. Jak już wspomniano, zwano go niekiedy patriarchalnym, gdyż był znakiem rozpoznawczym m.in. patriarchów jerozolimskich¹⁰⁷, którym do 1395 roku podlegali bożogrobcy z Miechowa¹⁰⁸ i którzy do 1374 roku – trzeba to przypomnieć – zalegali na przyjęciu do miechowskiego bractwa Grobu Świętego i nadawali im oznakę miechowską¹⁰⁹. Krzyż patriarchalny widnieje np. na awersie bulli kapituły jerozolimskiej, przywieszzonej do dokumentu konfirmacyjnego wystawionego dla miechowitów przez patriarchę Monacha w 1198 roku¹¹⁰. Nie ulega zatem wątpliwości, że to od patriarchów jerozolimskich bożogrobcy zaczerpnęli wzór dla swego godła, które później umieszczono na tarczy¹¹¹.

Kolejną kwestię stanowi forma trzeciej, a zwłaszcza czwartej wersji „orderu”. W ich przypadku ramiona krzyża bożogrobców, który już od drugiej wersji miał kształt gwiazdy, uzyskały wcięcia na wzór ramion krzyża maltańskiego. Nawiązanie do czteroramiennego krzyża kawalerów maltańskich miało na celu upodobnienie oznaki miechowskiej do prawdziwego orderu. Dwa bowiem najstarsze polskie orderzy – Orła Białego od wersji z 1709 roku i Świętego Stanisława

heraldyczna w krągankach klasztoru łysogórskiego. Rekonstrukcja, geneza, program, w: *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Turawie w dniach 8-11 V 1996 przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Opole-Wrocław 1996, s. 265-266, 281, 283; Piech, *Monety, pieczęcie i herby*, s. 247, 261-262.

¹⁰² Szeroko na ten temat zob. Piech, *Monety, pieczęcie i herby*, s. 243-268.

¹⁰³ K. Filipow, *Ikonografia monet jagiellońskich Wielkiego Księstwa Litewskiego*, w: *Problematika mincovnictva Jagelovcov. Materiály z V. československo-polškej numizmatickej konferencie, Svit, 20-22 mája 1988*, Nitra-Svit 1988, s. 186-203.

¹⁰⁴ Więcej o niej zob. Kobielski, *Krzyż Chrystusa*, s. 89-93; zob. też A.P. Chenel, A.S. Simarro, *Słownik symboli*, Warszawa 2008, s. 124.

¹⁰⁵ *Leksykon symboli*, oprac. M. Oesterreicher-Mollwo, Warszawa 1992, s. 76-77; Piech, *Monety, pieczęcie i herby*, s. 264; *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. K. Kubalska-Sulkiewicz, M. Bielska-Lach, A. Manteuffel-Szarota, Warszawa 2007, s. 217-218.

¹⁰⁶ Z. Piłat, *Fundator i fundacja klasztoru Bożogrobców w Miechowie*, w: *Bożogrobcy w Polsce*, s. 28.

¹⁰⁷ J. Braun, *Liturgisches Handlexikon*, Regensburg 1922, s. 156.

¹⁰⁸ Gałczyński, *Miechowski konwent*, s. 169-170; zob. też Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 309.

¹⁰⁹ Zob. przyp. 30.

¹¹⁰ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 2, nr 375, s. 15; Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 302-303; Oblizajek, *Najstarsze dokumenty bożogrobców*, s. 99.

¹¹¹ Por. H. Seroka, *Herby miast małopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2002, s. 235-236.

z 1765 roku posiadały formę krzyża maltańskiego¹¹². W związku z tym mogły one stanowić pewną inspirację dla „orderu miechowskiego”. Ponadto kształt krzyża maltańskiego miał wcześniej niejeden order zagraniczny (np. francuski Order Świętego Ducha z 1578 roku, który posłużył za wzór przy tworzeniu Orderu Orła Białego)¹¹³, a także wiele tzw. dystynktoriów, czyli oznak kapitulnych o formie orderowej, noszonych przez prałatów, kanoników gremialnych i honorowych, które upowszechniły się w Polsce w czasach saskich (jako pierwsi posługiwali się nimi kanonicy katedry krakowskiej na mocy bulli z 1732 roku)¹¹⁴. Trzeba również (a może przede wszystkim?) wspomnieć o ustanowionej w 1802 roku przez Napoleona Bonapartego (wówczas pierwszego konsula Republiki Francuskiej) Legii Honorowej, najważniejszym z francuskich orderów, który posiadał (i dalej posiada) formę pięciopromiennej gwiazdy z ramionami krzyża maltańskiego (z niemal identycznymi wcięciami jak w czwartej wersji „orderu miechowskiego”) i okrągłym medalionem pośrodku. Niewątpliwie ostatnia odmiana „orderu” bardzo przypominała ten niezwykle istotny w czasach napoleońskich order¹¹⁵. Dodajmy jeszcze, że za wyjątkową, niespotykaną wśród polskich orderów, należy uznać formę sześcioramiennego krzyża, którą miały druga, trzecia, a w szczególności czwarta wersja „orderu miechowskiego”¹¹⁶.

Następnym elementem oznaki miechowskiej, ważnym dla omówienia jej symboliki, są litery: C J (Crux Jerosolymitana), K J (Krzyż Jerozolimski) lub C I (Crux Ierosolymitana), które widnieją na środku każdej, poza pierwszą, wersji „orderu”. Z tego też względu nazywano go również „krzyżem jerozolimsko-miechowskim”, co nie do końca było właściwe¹¹⁷. Krzyż jerozolimski różni się bowiem od krzyża bożogrobców. Jest to krzyż grecki z czterema mniejszymi krzyżami greckimi pomiędzy jego ramionami, co miało symbolizować pięć ran Chrystusa. Zwany jest także krzyżem Gotfryda de Bouillon, zdobywcy Jerozolimy w 1099 roku, który następnie nakazał przebudować i poświęcić sprofanowany przez muzułmanów kościół Grobu Chrystusa oraz powołał zgromadzenie stróżów Grobu Świętego, czyli bożogrobców

¹¹² Obszernie na temat Orderu Orła Białego zob. *Za Ojczyznę i Naród. 300 lat Orderu Orła Białego. Wystawa w Zamku Królewskim w Warszawie 9 listopada 2005 – 31 stycznia 2006*, red. katalogu M. Męclewska, A. Szczecina-Berkan, M. Zawadzki, Warszawa 2005; K. Filipow, *Order Orła Białego 1705-2005*, Białystok 2005. Szeroko na temat Orderu Świętego Stanisława zob. *Praemiano incitat. Order Świętego Stanisława 1765-1831. W 250. rocznicę powołania orderu*, red. nauk. katalogu M. Zawadzki, D. Nowacki, Warszawa 2015; *Order Świętego Stanisława. 250 lat historii*, red. D. Nawrot, Będzin-Katowice 2017. Zob. też W. Bigoszevska, *Polskie ordery i odznaczenia*, Warszawa 1989, s. 8-21.

¹¹³ Bigoszevska, *Polskie ordery i odznaczenia*, s. 8; Bąkała, *Historia symboliczna*, s. 106-107.

¹¹⁴ Maisel, *Archeologia prawna Polski*, s. 233; Puchalski, *Dzieje polskich znaków*, s. 62; Filipow, *Falerystyka polska*, s. 162-164; *Oznaki urzędów, godności, stanowisk, funkcji...*, oprac. katalogu J. Kostecka, Wrocław 2006, s. 30-32; Wilkosz, *Falerystyka z kolekcji*, s. 66-69; Bąkała, *Historia symboliczna*, s. 102.

¹¹⁵ Szeroko o nim zob. Z. Dunin-Wilczyński, *Legia Honorowa. Zarys historii orderu*, Warszawa 2002; S. Łoza, *Legia Honorowa w Polsce 1803-1923*, Warszawa 1986. Za zwrócenie uwagi na duże podobieństwo i możliwe powstanie czwartej wersji „orderu miechowskiego” na wzór Legii Honorowej autor serdecznie dziękuje mgr. Tadeuszowi Jeziorowskiemu.

¹¹⁶ Budziarek, *Zapomniane ordery polskie*, s. 86.

¹¹⁷ Zob. przyp. 25.

(zakon zatwierdził papież Kalikst II w 1122 roku). W okresie krucjat krzyż jerozolimski stanowił herb Królestwa Jerozolimskiego oraz był i nadal jest godłem bractwa orderowego rycerzy Grobu Świętego, istniejącego po licznych przekształceniach do dzisiaj pod nazwą Zakonu Rycerskiego Świętego Grobu Bożego w Jerozolimie¹¹⁸. Wobec tego wspomniane litery umieszczono na oznace miechowskiej, by symbolicznie jeszcze bardziej odnosiła się ona zarówno do początków zakonu bożogrobców, związanych z ich duszpasterską posługą przy Grobie Chrystusa, jak i do najważniejszej tradycji zakonu – kultywowania męki Pańskiej, zmartwychwstania i Grobu Bożego – której elementem był krzyż jerozolimski. Nawiązania do tej tradycji pojawiają się również w patentach z nadaniem „orderu miechowskiego”.

Pomysł zastosowania powyższych liter na awersie „orderu” oraz godła bożogrobców na jego rewersie prawdopodobnie został zapożyczony ze wspomnianych wyżej dystynktoriów. Na środku tych oznak kapitulnych, naśladujących prawdziwe order (głównie Order Orła Białego), z jednej strony przeważnie występuje herb kapituły lub postać patrona katedry, a z drugiej monogram królewski, godło państwowe lub inicjał papieża, który nadał określone dystynktorium¹¹⁹.

Ostatnią już kwestią są barwy wstęgi oznaki miechowskiej. Przypomnijmy, że była ona czarno-czerwona. Barwy te są w pełni uzasadnione. Jak wiadomo, miechowici wyszywali na swych czarnych habitach podwójny czerwony krzyż w celu upamiętnienia męki Pańskiej. Następnie barwy te uzyskał ich herb: w polu czarnym czerwony podwójny krzyż. Należy jednak zauważyć, że pewną inspiracją mogła być również czarna wstęga z czerwonymi prążkami po brzegach, na której zawieszano Order Grobu Świętego, ustanowiony przez papieża Aleksandra VI w 1496 roku¹²⁰. Jego kawalerowie stawali się jednocześnie członkami wymienionego wyżej bractwa rycerzy Grobu Świętego. Mamy tutaj zatem ponowne nawiązanie do krzyża jerozolimskiego. Jego formę posiada bowiem Order Grobu Świętego. Dodajmy jeszcze, że samo stosowanie wstęgi służyło upodobnieniu oznaki miechowskiej do prawdziwego orderu. Podobnie rzecz przedstawiała się z dystynktoriami, które także zawieszano na wstędze.

Jak wspomniano w poprzednim rozdziale, „order miechowski” był chętnie noszony przez żołnierzy Księstwa Warszawskiego pod mundurem jako religijny znak-medalik. W związku z tym, kończąc już rozważania na temat jego symboliki, warto przytoczyć fragment pracy Feliksa Bentkowskiego z 1835 roku, który zawiera bardzo interesującą informację na temat wyglądu „orderu”: „Jak mnie zapewniali wojskowi polscy odbywający kampanię w Hiszpanii 1809 roku i lat następnych,

¹¹⁸ Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 298; J. Duchniewski, *Bożogrobcy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 878; *Leksykon symboli*, s. 76-77; Forstner, *Świat symboliki*, s. 15, pl. I; H. Biedermann, *Leksykon symboli*, Warszawa 2003, s. 174; M. Feuillet, *Leksykon symboli chrześcijańskich*, Poznań 2006, s. 66; D. Piwowarczyk, *Rycerze Chrystusa*, Warszawa 2007, s. 216; Chenel, Simarro, *Słownik symboli*, s. 125; Szymoniak, *Herb klasztoru*, s. 108.

¹¹⁹ Zob. przyp. 114.

¹²⁰ Gigilewicz, Stachowiak, *Order*, kol. 726. Jeden z egzemplarzy tego orderu przechowuje Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu, nr inw. MSM 0.4206; zob. też *Ordery i odznaczenia*, s. 27, nr kat. 362, il. na s. nienumerowanej.

nie jednemu krzyżyk miechowski noszony pod ubiorem, a zwłaszcza z napisem na ramionach krzyżowych: *In hoc signo vinces*, przyczynił się do ocalenia życia przy pojmaniu przez gerylasów fanatycznych¹²¹. Opis ten jest jedynym, w którym pojawia się wzmianka o napisach na ramionach oznaki miechowskiej. Nie potwierdza jej jednak żaden ze znanych egzemplarzy „orderu”. Czyżby więc istniała jeszcze jedna jego forma, na której widniał napis „*In hoc signo vinces*” (w tym znaku zwyciężysz)? Nie należy wykluczać takiej możliwości, choćby ze względu na treść owej sentencji. Odnosi się ona do słynnej wizji cesarza Konstantyna Wielkiego przed bitwą z Maksencjuszem przy moście Mulwijskim w 312 roku. Według Euzebiusza z Cezarei, autora żywota Konstantyna, miał on wówczas ujrzeć na niebie „znak triumfalny w postaci krzyża ze światła”, na którym umieszczony był napis „*In hoc signo vinces*”¹²². Wkomponowanie zatem tych słów w sześć ramion krzyżowych oznaki miechowskiej z pewnością wydatnie wzbogaciłoby jej wymowę symboliczną. W tym miejscu wypada nawiązać do pierwszego, aczkolwiek finalnie niewprowadzonego orderu dawnej Rzeczypospolitej – Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, który w 1637 roku próbował ustanowić król Władysław IV Waza. Rok później sejm odrzucił ten order w imię obrony równości szlacheckiej. Miał on posiadać formę krzyża maltańskiego pokrytego emalią i zawierać na awersie, w okrągłym polu, wizerunek Matki Bożej depreczającej smoka oraz – co dla nas ważne – wokoło majuskułowy napis VICISTI / VINCE (zwyciężyłaś, zwyciężaj). Z kolei na rewersie order ten przedstawiałby orła białego z rozpostartymi skrzydłami¹²³.

Znaczenie oznaki miechowskiej

Jak wspomniano we wstępie, oznaka miechowska była najstarszą polską oznaką. Nie ulega więc wątpliwości jej niemałe znaczenie z punktu widzenia badań nad falerystyką. Nieznacznie trudniejsze wydaje się ustalenie jej rangi w końcu XVIII i w pierwszej połowie XIX wieku. Należy zaznaczyć, że uzyskała ona nową formę (orderu) w okresie dużego zapotrzebowania w Polsce na ordery i odznaczenia. Henryk Sadowski pisał wręcz o manii orderowej w tym czasie¹²⁴. Na początku XIX wieku wciąż namiętnie poszukiwano orderów. W przeciwieństwie jednak do nich, oznaki miechowskiej nie wręczano za zasługi, lecz po uiszczeniu stosownej opłaty, którą przeznaczano na utrzymanie klasztoru miechowitów. O wiele łatwiej zatem można ją było otrzymać. Stąd też przeważnie kupowali ją ci, którzy nie mogli liczyć na prawdziwy order¹²⁵. Odpowiadała ich wymaganiom, gdyż od pewnego

¹²¹ BPAU/PAN, rkps 1414, s. 86, przyp. a = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 431.

¹²² Euzebiusz z Cezarei, *Życie Konstantyna*, wstęp, tłum., przypisy T. Wnętrzak, Kraków 2007, s. 117 (zob. też s. 14-15).

¹²³ Szeroko na temat tego orderu zob. Filipow, *Falerystyka polska*, s. 29-43; zob. też tenże, *Vicisti Vince. Początki Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska”, 7 (1993) s. 5-21.

¹²⁴ Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 167; zob. też Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 368; Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 24-25.

¹²⁵ BPAU/PAN, rkps 1414, s. 85 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 430; zob. też Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 368.

momentu coraz wierniej naśladowała świecki order. W związku z powyższym jej prestiż raczej nie był zbyt wysoki, co potwierdza również podstawowy cel jej ustanowienia. Było nim, przypomnijmy, większe niż wcześniej zachęcenie do składania ofiar na klasztor. Ponadto z wojskowych jej „kawalerami” zostawali, jak się wydaje, w większości oficerowie niższego stopnia, czego dowodzą znane patenty. Tak miało być w przypadku żołnierzy Księstwa Warszawskiego, którzy po zajęciu Krakowa w 1809 roku podobno „rzucili się tłumnie do nabywania” „orderu miechowskiego”¹²⁶ (być może dlatego, że jego czwarta wersja była bardzo zbliżona do zaszczytnej Legii Honorowej). Jak już wiadomo, ks. Józef Poniatowski wydał zakaz noszenia go na mundurze wraz z odznaczeniami wojskowymi. Powodem tego był nie tylko jego religijny charakter, ale także to, że oznaki zdobytej za pieniądze nie powinno się nosić razem z odznaczeniami otrzymanymi za istotne zasługi na polu bitwy¹²⁷. Przypomnijmy również, że z zabytków falerystycznych oznaki posiadają najniższy prestiż społeczny.

Według literatury przedmiotu liczba „kawalerów orderu miechowskiego” była bardzo wysoka, co miało wynikać z łatwości w jego uzyskaniu (cieszył się sporą popularnością)¹²⁸. Nie wszyscy jednak badacze się z tym zgadzają. Cytowany wyżej S. Piwowarski twierdzi, że „order” nadawano rzadko: „Otrzymywały go osoby szczególnej pobożności, w tym prawie 35 oficerów Księstwa Warszawskiego, a potem Królestwa Polskiego. Razem wydano maksymalnie 75 egzemplarzy”¹²⁹. Niestety Piwowarski nie podał źródła tych danych liczbowych. Trudno je zatem potwierdzić. Podobnego zdania jest inny historyk Miechowa – Włodzimierz Barczyński: „Wbrew pogłoskom jakoby order miechowski był nadawany «hurtowo» i jego znaczenie było niewielkie, nadano tylko kilkadziesiąt egzemplarzy (nie więcej niż 80)”¹³⁰. Wiedzę tę W. Barczyński zaczerpnął z ustnej relacji swojego dziadka Romualda Barczyńskiego, któremu z kolei przekazał ją wuj Franciszek Staszkie-wicz (ur. ok. 1850), wieloletni proboszcz w Siewierzu (województwie śląskie). Był on również pracownikiem kurii biskupiej w Kielcach, gdzie podobno dotarł do dokumentów, z których wynikało, że egzemplarzy „orderu miechowskiego” wydano maksymalnie 80¹³¹. Nie wiadomo, jakiego rodzaju były to dokumenty. W celu ich odnalezienia trzeba byłoby przeprowadzić gruntowną kwerendę w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach. Jedynie wówczas relacja W. Barczyńskiego mogłaby zostać potwierdzona.

Zdaje się, że „kawalerów orderu miechowskiego” było jednak sporo. Wolno tak sądzić nie tylko na podstawie tego, że łatwo można było go uzyskać oraz że

¹²⁶ Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 370; Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 25.

¹²⁷ Zob. przyp. 89.

¹²⁸ BPAU/PAN, rkps 1414, s. 80, 85-86 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 428, 430; Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 167; Pęcowski, *Miechów. Studia*, s. 368-370; Czerwiński, Bigoszewska, *Arsenal Twierdzy*, s. 41; Puchalski, Wojciechowski, *Ordery i odznaczenia*, s. 37; Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 25; Puchalski, *Dzieje polskich znaków*, s. 63.

¹²⁹ Piwowarski, *General Jan Henryk Dąbrowski*, s. 31.

¹³⁰ Barczyński, *Order miechowski*, s. 35.

¹³¹ Informacja od Włodzimierza Barczyńskiego z maili z 24 października i 22 listopada 2015 roku.

niejednokrotnie pisano o jego masowych nadaniach. Skoro głównym powodem jego ustanowienia było dofinansowanie klasztoru miechowskiego, to siłą rzeczy nadawanie-sprzedaż oznaki musiała być liczna. W przeciwnym wypadku nie opłacałoby się wykonywać „orderu” w metalu, i to w kilku wersjach. Do tego dochodziły jeszcze koszty druku patentu, który wydawano wraz z „orderem”.

„Kawalerów orderu” nie mogło być mało także dlatego, że zarówno oni, jak i „order” stali się przedmiotem żartów i drwin w literaturze pięknej oraz w innych źródłach z XIX wieku. Owych „kawalerów” oznaki miechowskiej spotykamy w komediach Aleksandra Fredry – *Zręczność i przekora* z 1822 roku oraz *Ciotunia* z lat 1833-1834. W pierwszej z nich, w scenie 9. autor tak oto przedstawił jedną z postaci:

Ten z miechowskim orderkiem firecyk posiwiął,
Co diabli wiedzą na czym strawił wiek swój cały,
Nie w wojsku i nie na wsi, ani na podróży,
Z państwem się tylko brata lub mu raczej służy¹³².

W *Ciotuni* zaś, w scenie 12. aktu 2 podano następującą tytułaturę postaci: „A Monsieur Monsieur Jendrées de Kawalerski, Etant Rojal Chambellanne et cavalier de Lordre de Miechuw”¹³³.

Kolejny utwór, w którym żartowano z „kawalera orderu miechowskiego”, to *Jaksjada* Konstantego Gaszyńskiego z 1827 roku. Jest to poemat satyryczny na znanego warszawskiego grafomana Kajetana Jakse Marcinkowskiego (ok. 1788-1832), którego osoba i twórczość były obiektem stałych dowcipów. Często pojawiał się on w salonie gen. Wincentego Krasińskiego¹³⁴. Jak wspominał w swym pamiętniku Kazimierz Władysław Wójcicki, „(...) dla pozyskania jakiegoś stanowiska i zwrócenia uwagi [Jaksa Marcinkowski – M.S.] wyjednał sobie krzyżyk miechowski, z którym się zawsze nosił”¹³⁵. Fabuła *Jaksjady* jest dość prosta. W pieśni I śpiącemu Jaksie ukazuje się Sława, która każe mu walczyć z prześmiewcami jego twórczości. Po obudzeniu się Jaksa poprzysięga im zemstę¹³⁶. W pewnym momencie Sława obdarza Marcinkowskiego słowami:

Wszak przewielebnym orderem
Sławny cię Miechów ozdobił,
(...)
Czyliż nie jesteś nareszcie
Płockiej szkoły urzędnikiem;
(...)

¹³² A. Fredro, *Pisma wszystkie*, wyd. kryt., oprac. S. Pigoń, wstępem poprzedził K. Wyka, t. I, seria pierwsza, *Komedia*, Warszawa 1955, s. 239, zob. też s. 509.

¹³³ Tenże, *Ciotunia. Komedia w trzech aktach, wierszem*, Lwów 1897, s. 37.

¹³⁴ *Polski poemat heroikomiczny późnego oświecenia. Antologia*, wybór, oprac., wstęp R. Dąbrowski, Kraków 2007, s. 200; zob. też Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 26; J. Lyszczyzna, *Pielgrzym w kraju rozkoszy. O poezji Konstantego Gaszyńskiego*, Katowice 2000, s. 169.

¹³⁵ K.W. Wójcicki, *Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia warszawskie*, t. 2, Warszawa 1974, s. 449-450.

¹³⁶ *Polski poemat heroikomiczny*, s. 165-168; zob. też Filipow, *Oznaki w dawnej Polsce*, s. 26; Lyszczyzna, *Pielgrzym w kraju*, s. 170.

Czy to lato, czy to zima,
 Każdy z głowy czapkę zdėjma,
 A ty nie zdejmiesz przed nikim!
 Małej to jeszcze zaszczyty (...)?¹³⁷

„Pochwały” te należy odczytywać jako kpinę z elitarniej pozycji społecznej Jaksy i innych poetów-klasyków w Królestwie Polskim oraz z ich „(...) słabości do przyjmowania wszelakich godności i zaszczytów, które w ich mniemaniu promieniować miały także na poetycką sławę”¹³⁸.

O „kawalerze orderu miechowskiego” prześmiewczo pisał również Józef Ignacy Kraszewski w *Złotym jabłku* z 1853 roku. Jest to pełna humoru opowieść o zamężnej kupieckiej rodzinie Balów. Jeden z wątków opowiada o wizycie w domu pana Bala hrabiego Bracibora Sulimowskiego. Przyszedł on na czwartkowy obiad, (...) przygotowany do uśmiejchów i żartu, odszedł niemal upokorzony przepychem kupca, tonem jego domu, znajomością świata i zwyczajów (...). Myślał, że zapięty pod szyję, wyprostowany, ze swą wstążeczką bożogrobską niedbale przypiętą w pętlizce wielce zaimponuje postawą, i w tym się niezmiernie zawiódł¹³⁹.

Towarzystwo, w którym znalazł się hrabia, przewyższało go intelektualnie, manierami i taktem. Obnoszenie się przez niego z oznaką miechowską nie zrobiło na rodzinie Balów najmniejszego wrażenia.

Niewielkie znaczenie „orderu miechowskiego” potwierdza nie tylko ówczesna literatura piękna. Kazimierz Stronczyński w pracy zawierającej opisy zabytków w Guberni Radomskiej, zebrane w 1844 i 1846 roku, stwierdził:

Praepositus Generalis (...) miał przywilej mianowania członków świeckich stróżami Chrystusowego grobu, którzy podobny znak podwójnego krzyża albo wyszyty na sukni albo na wstążce (...) zawieszony, nosić byli powinni. Znaki te nazywano orderami Miechowskimi, a zbytnia w ich otrzymaniu łatwość sprawiła, że noszenie ich /: wyjąwszy przypadki religijnych uroczystości /: za śmieszność uważano¹⁴⁰.

Warto zauważyć, że we fragmencie tym K. Stronczyński – tak jak powyżsi literaci – za śmieszne wskazał afiszowanie się z „orderem” w życiu codziennym, natomiast występowanie z nim podczas kościelnych uroczystości uznał już za dopuszczalne. Być może więc jako znak religijny oznaka miechowska (albo tylko jej pierwotna forma – podwójny krzyż wyszywany na ubraniu) była traktowana poważniej i cieszyła się pewnym prestiżem. Częściowo wskazywałby na to również przytoczony w poprzednim rozdziale fragment pracy F. Bentkowskiego, dotyczący polskich żołnierzy odbywających od 1809 roku kampanię w Hiszpanii¹⁴¹. Jedno-

¹³⁷ *Polski poemat heroikomiczny*, s. 166-167; zob. też L. Placzek, *Konstantego Gaszyńskiego „Jaksjada”*, „Lamus”, 2 (1909/1910) nr 7, s. 398-399.

¹³⁸ Lyszczyna, *Pielgrzym w kraju*, s. 173.

¹³⁹ J.I. Kraszewski, *Złote jabłko*, Warszawa 1957, s. 125, 436; zob. też Filipow, *Falerystyka polska*, s. 156.

¹⁴⁰ *Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków*, s. 52; zob. też Sadowski, *Ordery i oznaki*, s. 167.

¹⁴¹ Zob. przyp. 121.

częście należy podkreślić, że w pracy tej, uwzględniającej pierwszy naukowy opis „orderu miechowskiego”, autor nie podjął się próby oceny jego znaczenia. Wspominał jedynie pośrednio o licznych „kawalerach orderu” z czasów Księstwa Warszawskiego¹⁴².

O niewielkiej randze „orderu miechowskiego” świadczą jeszcze cytowane już słowa Ludwika Łętowskiego, a także Waleriana Krasińskiego, emigranta po powstaniu listopadowym¹⁴³. Pierwszy z nich zapisał we wspomnieniach, przypomnijmy: „Mnie przysłał ten patent [na „order miechowski” – M.S.] brat mój z datą naprzód, znać że wpisywano imiona później w okienka”¹⁴⁴. Nie liczyło się więc, kto otrzymał „order”, ale to, że miechowici mieli zysk z jego nadania i patentu. Z kolei W. Krasiński, kilkanaście lat po kasacie klasztoru miechowskiego, w liście adresowanym do L. Łętowskiego nalegał na przysłanie dobrze złożonego pergaminowego patentu na „order” „(...) dla kupienia sobie za niego Anglika jakiegoś możnego dla sprawy polskiej, gdyż oni to lubili, choć swoich krzyżyków nie mieli”¹⁴⁵. Łętowski stanowczo odmówił i upomniął rodaka, że nie powinien „(...) wyciągać (...) na taki fałsz i kłamstwo, jeśli nie przez szacunek już dla mnie, to przez szacunek dla samego siebie”¹⁴⁶. Dla Łętowskiego, osoby duchownej, oznaka miechowska mogła być zatem istotna jako znak religijny.

Podsumowanie

„Order miechowski” został utworzony w końcu XVIII wieku (najprawdopodobniej w 1789 roku) przez ostatniego prepozyta klasztoru miechowitów Tomasza Nowińskiego i był przyznawany oficjalnie do 1825 roku, a w praktyce być może nawet do śmierci Nowińskiego w 1830 roku, czyli jeszcze dość długo. Stanowił on nową oznakę przynależności osób obojga płci do bractwa Grobu Świętego, zawiązanego przed końcem XII wieku. Do każdego „orderu” dołączano patent w języku łacińskim (zdaje się, że tylko dla duchownych) lub polskim (dla osób świeckich), sporządzany zawsze według tego samego formularza. Jak wynika z jego treści, równoległe z „orderem” nadal funkcjonowała wcześniejsza forma oznaki miechowskiej, mająca postać podwójnego czerwonego krzyża wyszywanego na ubraniu. Od 1825 roku oznaka mogła posiadać tylko taką formę, co jednak nie jest do końca pewne. Jej nadawanie ustało z chwilą śmierci prepozyta Nowińskiego. Łącznie zlokalizowano cztery egzemplarze oznaki w formie orderu oraz trzy oryginalne patenty (ponadto dwa patenty znane są z kopii i trzy ze wzmianki).

Ustalono, że oznakę miechowską w postaci przypominającej świeckie orderzy wprowadzono z dwóch powodów – w celu uzyskania pieniędzy dla znajdującego się w trudnej sytuacji finansowej klasztoru oraz dlatego że miała ona stanowić ważny element zmienianej od około połowy XVIII wieku sfery symbolicznej zgromadzenia. Odnowa w tym zakresie była istotna dla odzyskania przez miechowitów dawnego prestiżu i świetności.

¹⁴² BPAU/PAN, rkps 1414, s. 80, 85-86 = Bentkowski, *O nagrodach i znakach*, s. 428, 430.

¹⁴³ Filipow, *Falerystyka polska*, s. 157.

¹⁴⁴ Łętowski, *Wspomnienia pamiętnikarskie*, s. 169.

¹⁴⁵ Tamże, s. 169-170.

¹⁴⁶ Tamże, s. 170.

W celu większej zachęty do składania ofiar na klasztor modyfikowano tę nową oznakę miechowską tak, by przypominała prawdziwy order i była okazalsza. Badania wykazały, że łącznie powstały cztery wersje „orderu”. Pierwszą z nich wprowadzono najpewniej w 1789 roku. Co do drugiej i trzeciej, to niestety nie udało się ustalić dokładnego czasu ich ukształtowania. Jedyne w przypadku czwartej odmiany wolno przypuszczać, że nadawano ją od 1809 roku. Wersje te układają się w następującą sekwencję: 1) podwójny krzyż z metalu, pokryty czerwoną emalią ze złotą obwódką, zawieszany na szyi na łańcuchu bądź czarno-czerwonej wstędze; 2) podwójny krzyż w kształcie gwiazdy o rozszerzających się ramionach w formie krzyża kawalerskiego, z okrągłym polem pośrodku, zawierającym majuskułowe litery C J (Crux Jerosolymitana), a na rewersie godło miechowitów; 3) podwójny krzyż wykonany ze złota, w formie gwiazdy o rozszerzających się ramionach, z niewielkimi wcięciami na wzór ramion krzyża maltańskiego, z brzegami obwiedzionymi rytą ramką, pokrytą czarną masą oraz z okrągłym i wypukłym polem pośrodku, na którym wyryto majuskułowe i stylizowane litery K J (Krzyż Jerozolimski), a na rewersie godło miechowitów; 4) podwójny krzyż wykonany ze złota, w formie gwiazdy o rozszerzających się ramionach, jeszcze bardziej oddalonych od siebie niż w dwóch poprzednich wersjach oznaki, zakończonych głębszymi niż wcześniej wcięciami (niemal takimi jak w krzyżu maltańskim) i wypełnionych na awersie ciemnopomarańczową emalią (obrzeża pozostawiono złote), z okrągłym polem pośrodku ze złotą ramką, pokrytym na awersie białą emalią ze złotymi majuskułowymi literami C I (Crux Ierosolymitana) lub C J (Crux Jerosolymitana), a na rewersie wyłożonym czarną emalią z godłem miechowitów, czerwonym lub różowym. Do czwartej wersji „orderu”, wiernie naśladującej już świeckie ordery, u góry dodawano, choć nie zawsze, złotą koronę zamkniętą z koluszkami do zawieszenia na czarnej wstędze z czerwoną strefą przy brzegach (być może też na czerwonej wstędze z czarną strefą). Niewykluczone, że istniała jeszcze jedna wersja „orderu”, zawierająca napis „In hoc signo vinces” (w tym znaku zwyciężysz).

Trzeba podkreślić wielowątkowość symboliki oznaki miechowskiej w formie od końca XVIII wieku. Kilka z tych wątków skupiało się wokół najważniejszego elementu „orderu”, czyli podwójnego krzyża, stanowiącego godło klasztoru miechowitów. W wyniku modyfikacji sześć ramion krzyża ułożono w kształt gwiazdy, a na jego rewersie dodano mniejszy podwójny krzyż, ryty bądź malowany. Zaznaczmy, że owa postać sześcioramiennego krzyża-gwiazdy, jaką uzyskiwały druga, trzecia, a przede wszystkim czwarta wersja „orderu miechowskiego”, jest unikalna, nie występuje w polskiej falerystyce.

Należy stwierdzić, że omówiona oznaka czerpała wzorce zarówno z orderów (wzbogacenie ramion krzyża-gwiazdy wcięciami na wzór ramion krzyża maltańskiego oraz wypełnienie ich emalią, stosowanie wstęgi i korony, wydawanie patentów), jak i z dystynktoriów (umieszczenie liter C J, K J lub C I na awersie „orderu” oraz godła bożogrobców na jego rewersie).

Miała cieszyć się dużą popularnością, która jednak nie przełożyła się na jej rangę. Wykazano, że nie była ona zbyt wysoka. Potwierdzają to: jeden z celów ustanowienia oznaki w nowej formie, jakim było uzyskanie środków finansowych dla będącego w ciężkiej sytuacji materialnej klasztoru; literatura piękna i inne

źródła z XIX wieku (np. pamiętnikarskie); nabywanie oznaki głównie przez tych, którzy nie mieli szans na zdobycie prawdziwego orderu; jej „kawalerami” zostawali najczęściej niżsi oficerowie. Obnoszenie się w życiu codziennym z oznaką, którą otrzymywało się nie za zasługi, lecz po wpłaceniu odpowiedniej kwoty, mogło być traktowane za niezbyt poważne. Zbyt surowa wydaje się zaś ocena prestiżu oznaki autorstwa Aleksandra Brücknera. Według jego opinii „order miechowski” był „bez znaczenia (...), który nosił kto chciał”¹⁴⁷. Przeczy temu choćby akceptacja występowania z oznaką miechowską podczas kościelnych uroczystości.

Trudno ustalić całkowitą liczbę „kawalerów” oznaki miechowskiej od końca XVIII wieku do 1830 roku. Bezspornie jednak jej nadawanie musiało odbywać się na dość dużą skalę. Z przeprowadzonych badań wynika, że w podanym okresie oznakę uzyskało przynajmniej 12 osób. Oto one w kolejności alfabetycznej: Barbara Dąbrowska, Jan Henryk Dąbrowski, Feliks Dybowski, Florian Kobylński, Ludwik Łętowski, Jaksa Marcinkowski, Konstanty Ożarowski, Jan Kanty Przybylski, Tadeusz Wolański oraz trzy nierozpoznane (niejaki P.E., „świecki kapłan” oraz osoba, której wydano patent z 24 maja 1824 roku, zapewne duchowna). Egzemplarz oznaki, który otrzymała Barbara Dąbrowska, prawdopodobnie miał formę pierwotną, czyli wyszytą na ubraniu. Co do oznaki uzyskanej przez Ludwika Łętowskiego, „świeckiego kapłana” oraz właściciela patentu z 1824 roku, to nie jest do końca jasna jej postać, a w przypadku formy oznaki nadanej niejakiemu P.E. nic nie możemy powiedzieć. Pozostałe osoby otrzymały oznakę miechowską w formie naśladowanej orderu.

Ewidentnie niektóre z zagadnień poruszonych w tym artykule wymagają dalszych poszukiwań archiwalnych i muzealnych, np. zlokalizowanie następnych egzemplarzy „orderu” wraz z rozpoznaniem ich „kawalerów” oraz ustalenie dokładnego czasu powstania poszczególnych wersji „orderu”, co jednak wydaje się zadaniem bardzo trudnym, jeśli nie niemożliwym.

Niewątpliwie omówiona oznaka, podobnie jak np. herb bożogrobców, zabytki z jego wizerunkiem oraz pieczęcie klasztorne, stanowi kolejne istotne źródło do poznania kultury materialnej, duchowej oraz ikonosfery zgromadzenia miechowitów. Ustanowienie w końcu XVIII wieku nowej, orderowej formy tej oznaki dowodzi przywiązywania przez klasztor dużej wagi do początków i tradycji zakonu, związanych głównie z kultem męki Pańskiej, zmartwychwstania i Grobu Bożego. Z tego też powodu oraz z uwagi na fakt, że mamy do czynienia z najstarszą polską oznaką, podjęcie się jej gruntownej analizy było jak najbardziej potrzebne i ważne z punktu widzenia badań falerystycznych.

¹⁴⁷ Cyt. za: Puchalski, *Dzieje polskich znaków*, s. 63.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Narodowe w Krakowie
Dok. pap. nr 1328, 1334.

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie
Przyb. 191/69, Z. Pęcowski, *Życie wewnętrzne i działalność bożogrobców miechowskich*, Miechów 1968-1980.

Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
Rkps 1414, O nagrodach i znakach honorowych w Polsce od najdawniejszych czasów do 1835 r. Wiadomości historyczne z polecenia Kommissyi Rządowej Spr. Wewn. Duch. i Ośw. Publ. zebrane przez Felixa Bentkowskiego z dołączeniem rysunków.

Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. Wasyla Stefanyka
Oddział Rękopisów, Zespół 4, Zbiór rękopisów Biblioteki Baworowskich, Dział I, nr 308,
O nagrodach i znakach honorowych w Polsce od najdawniejszych czasów do 1835 r. Wiadomości historyczne z polecenia Kommissyi Rządowej Spr. Wewn. Duch. i Ośw. Publ. zebrane przez Felixa Bentkowskiego z dołączeniem rysunków.

Muzeum Narodowe w Krakowie
Nr inw. MNK-V-4639, MNK-V-4640.

Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu
Nr inw. MSM 0.4206, MSM 0.5683.

Muzeum Ziemi Miechowskiej w Miechowie
Nr inw. MZM/D/S/62 (depozyt Parafii Grobu Bożego w Miechowie).

Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL
Mikrofilm 4207, Acta Conventus Generalis Miechoviensis Ordinis Canonorum Regularium SS. Sepulcri. (...) Anno ab Incarnatione D[omi]ni MDCCLXXIV inchoata.

Zamek Królewski w Warszawie
Stare druki, cimelia, inw. 484, O nagrodach i znakach honorowych w Polsce od najdawniejszych czasów do 1835 r. Wiadomości historyczne z polecenia Kommissyi Rządowej Spr. Wewn. Duch. i Ośw. Publ. zebrane przez Felixa Bentkowskiego z dołączeniem rysunków.

Źródła opublikowane

Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises du comte Emeric Hutten-Czapski, t. 3, St.-Pétersbourg-Cracovie 1880; t. 4, Cracovie 1891.

Euzebiusz z Cezarei, *Życie Konstantyna*, wstęp, tłum., przypisy T. Wnętrzak, Kraków 2007.

- Fredro Aleksander, *Ciotunia. Komedya w trzech aktach, wierszem*, Lwów 1897.
- Fredro Aleksander, *Pisma wszystkie*, wyd. kryt., oprac. S. Pigoń, wstępem poprzedził K. Wyka, t. I, seria pierwsza, *Komedie*, Warszawa 1955.
- Informator o polonikach w zbiorach rękopiśmiennych Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. Wasyla Stefanyka*, cz. 1, *Zbiory Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich zinwentaryzowane przed 1945 r.*, oprac. M. Matwijów, E. Ostromęcka, Wrocław 2010.
- Katalog*, w: *Marsz, marsz Dąbrowski... W 250. rocznicę urodzin Jana Henryka Dąbrowskiego*, red. T. Jeziorowski, Poznań 2005, s. 46-182.
- Katalog wystawy napoleońskiej (Doby Księstwa Warszawskiego), otwartej w gmachu Muzeum Narodowego i Muzeum Wojska w Warszawie, dn. 5 maja r. 1921*, oprac. B. Gembarzewski, Warszawa 1921.
- Katalog wystawy poświęconej pamięci generała Jana Henryka Dąbrowskiego*, Warszawa 1939.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 1, *Województwo krakowskie*, red. J. Szablowski, z. 8, *Powiat miechowski*, oprac. Z. Boczkowska, Warszawa 1953.
- Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim (1844-1855)*, t. 2, *Gubernia Radomska*, oprac. K. Guttmejer, Warszawa 2010.
- Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 2, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1886.
- Kraszewski Józef Ignacy, *Złote jabłko*, Warszawa 1957.
- Łętowski Ludwik, *Wspomnienia pamiętnikarskie*, przygotował do druku, opatrzył wstępem i przypisami H. Barycz, Wrocław 1956.
- Nakielski Samuel, *Miechovia sive promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis*, Cracoviae 1634-1646.
- Order i odznaczenia*, scenariusz oraz kat. G. Broda, C. Proszek, Wrocław 1978.
- Oznaki urzędów, godności, stanowisk, funkcji...*, oprac. katalogu J. Kostecka, Wrocław 2006.
- Pamiętniki Bogusławy z Dąbrowskich Mańkowskiej*, Poznań 1880.
- Placzek Lesław, *Konstantego Gaszyńskiego „Jaksjada”, „Lamus”, 2 (1909/1910) nr 7*, s. 394-421.
- Polski poemat heroikomiczny późnego oświecenia. Antologia*, wybór, oprac., wstęp R. Dąbrowski, Kraków 2007.
- Praemiando incitat. Order Świętego Stanisława 1765-1831. W 250. rocznicę powołania orderu*, red. nauk. katalogu M. Zawadzki, D. Nowacki, Warszawa 2015.
- Wójcicki Kazimierz Władysław, *Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia warszawskie*, t. 2, Warszawa 1974.
- Za Ojczyznę i Naród. 300 lat Orderu Orła Białego. Wystawa w Zamku Królewskim w Warszawie 9 listopada 2005 – 31 stycznia 2006*, red. katalogu M. Męcłewska, A. Szczecina-Berkan, M. Zawadzki, Warszawa 2005.
- Zimny Mateusz, *Veni Pater pauperum. Duchowe i materialne dziedzictwo Zakonu Ducha Świętego de Saxia w Polsce. Katalog wystawy*, Kraków 2022.

Opracowania

- Antosiewicz Klara, *Zakon Ducha Świętego de Saxia w Polsce średniowiecznej*, „*Nasza Przyszłość*”, 23 (1966) s. 167-198.
- Barczyński Włodzimierz, *Order miechowski*, „*Gazeta Miechowska*”, 170 (2008) s. 35.
- Barycz Henryk, Łętowski Ludwik, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 18, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 361-364.

- Bascapè Giacomo Carlo, *Sigillografia. Il sigillo nella diplomatica, nel diritto, nella storia, nell'arte*, vol. 2, *Sigillografia ecclesiastica*, Milano 1978.
- Bąkała Krzysztof, *Historia symboliczna znakiem, herbem i barwą pisana. Podręczny słownik*, Warszawa 2010.
- Bentkowski Feliks, *O nagrodach i znakach honorowych w Polsce od najdawniejszych czasów do 1835 roku*, „Przegląd Poznański”, 25 (1858) s. 405-437.
- Biedermann Hans, *Leksykon symboli*, Warszawa 2003.
- Bieniak Janusz, *Polska elita polityczna XII w.*, cz. 3A, *Arbitrzy książąt – krąg rodzinny Piotra Włostowica*, w: *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 4, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1990, s. 13-107.
- Bigoszeńska Wanda, *Polskie ordery i odznaczenia*, Warszawa 1989.
- Bończa-Tomaszewski Wiesław, *Kodeks orderowy. Przepisy obowiązujące posiadaczy orderów, odznaczeń, medali i odznak*, Warszawa 1939.
- Bożogrobcy w Polsce, red. C. Wilanowski, Miechów-Warszawa 1999.
- Braun Joseph, *Liturgisches Handlexikon*, Regensburg 1922.
- Budziarek Marek, *Zapomniane ordery polskie*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 5(153) (1980) s. 85-92.
- Bukowski Waldemar, *Miechów – klasztor*, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 4, z. 2, oprac. W. Bukowski, J. Laberscheke, A. Marzec, M. Wolski, M. Zdanek, Kraków 2009, s. 340-421.
- Chenel Álvaro Pascual, Simarro Alfonso Serrano, *Słownik symboli*, Warszawa 2008.
- Czerwiński Aleksander, Bigoszeńska Wanda, *Arsenal Twierdzy Jasnogórskiej. Przewodnik*, Jasna Góra 1982.
- Derwich Marek, *Benedyktynski klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa-Wrocław 1992.
- Drelicharz Wojciech, Piech Zenon, *Dawne i nowe herby Małopolski*, Kraków 2004.
- Duchniewski Jerzy, *Bożogrobcy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszuk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 877-879.
- Dunin-Wilczyński Zbigniew, *Legia Honorowa. Zarys historii orderu*, Warszawa 2002.
- Dymmel Piotr, *Piętnastowieczna dekoracja heraldyczna w krużgankach klasztoru łysogórskiego. Rekonstrukcja, geneza, program*, w: *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Turawie w dniach 8-11 V 1996 przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Opole-Wrocław 1996, s. 265-290.
- Dziadulewicz Stanisław, *Order. II. Ordery w Polsce*, w: *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana*, seria 2, t. 5-6, Warszawa 1908, s. 491-497, tabl. 1 (Ordery w Polsce).
- Feuillet Michel, *Leksykon symboli chrześcijańskich*, Poznań 2006.
- Filipow Krzysztof, *Falerystyka polska XVII-XIX wieku*, Białystok 2003.
- Filipow Krzysztof, *Falerystyka w systemie nauk pomocniczych historii*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 28 (1985) s. 287-293.
- Filipow Krzysztof, *Ikonoğrafia monet jagiellońskich Wielkiego Księstwa Litewskiego*, w: *Problematika mincovnictva Jagelovcov. Materiały z V. československo-pol'skej numizmatickej konferencie*, Svät, 20-22 mája 1988, Nitra-Svät 1988, s. 186-203.
- Filipow Krzysztof, *Order Orła Białego 1705-2005*, Białystok 2005.
- Filipow Krzysztof, *Oznaki w dawnej Polsce*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 2(310) (1998) s. 23-26.
- Filipow Krzysztof, *Vicisti Vince. Początki Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska”, 7 (1993) s. 5-21.

- Forstner Dorothea, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 2001.
- Gacki Józef, *Bożogrobcy*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, 24 (1853) nr 3, s. 221-256.
- Gałczyński Radosław S., *Miechowski konwent bożogrobców do połowy XV wieku. Z badań nad prosopografią klasztorną*, „Nasza Przyszłość”, 98 (2002) s. 163-195.
- Gigilewicz Edward, *Krzyż. V. Formy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. E. Ziemann, Lublin 2004, kol. 30-34.
- Gigilewicz Edward, Stachowiak Jan Bogumił, *Order*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, kol. 725-729.
- Gloger Zygmunt, *Encyklopedia staro-polska ilustrowana*, t. 3, Warszawa 1902.
- Jedynak Zdzisław, *Portret Jakuba Radlińskiego prepozyta generalnego miechowskiego – pisarza i bibliofila*, „Nasza Przyszłość”, 121 (2014) s. 153-159.
- Kiersnowski Ryszard, *Moneta w kulturze wieków średnich*, Warszawa 1987.
- Klauza Karol, *Krzyż. IV. Krzyż Chrystusa. A. W Kościele katolickim. 1. Teologia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. E. Ziemann, Lublin 2004, kol. 16-19.
- Knapiński Ryszard, *Krzyż. VI. W ikonografii. A. W Kościele katolickim. 2. W średniowieczu. 3. W okresie nowożytnym. 4. Sztuka XX w.*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. E. Ziemann, Lublin 2004, kol. 34, 37-44.
- Kobielski Stanisław, *Krzyż Chrystusa. Od znaku i figury do symbolu i metafory*, Kraków 2011.
- Kobylicz Edward, *Order bożogrobców miechowskich czyli historia najstarszej odznaki polskiej*, „Gazeta Miechowska”, 75-76 (1999) s. 19.
- Kolak Wacław, Marecki Józef, *Leksykon godeł zakonnych*, Łódź 1994.
- Kołyśko Marek, *Wizerunki podwójnego krzyża w kulturze Polski*, Toruń 2015.
- Kozierowski Stanisław, *Winnagóra*, Poznań 1916.
- Labuda Gerard, *Jaksa z Miechowa*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 10, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964, s. 340-341.
- Leksykon symboli*, oprac. M. Oesterreicher-Mollwo, Warszawa 1992.
- Lipka Andrzej, *Odznaczenia – próba definicji oraz usystematyzowania pojęć*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 10-11 (1966) s. 178-181.
- Lyszczyńska Jacek, *Pielgrzym w kraju rozkoszy. O poezji Konstantego Gaszyńskiego*, Katowice 2000.
- Łojko Jerzy, *Średniowieczne herby polskie*, Poznań 1985.
- Łoza Stanisław, *Legia Honorowa w Polsce 1803-1923*, Warszawa 1986.
- Maisel Witold, *Archeologia prawna Europy*, Warszawa-Poznań 1989.
- Maisel Witold, *Archeologia prawna Polski*, Warszawa-Poznań 1982.
- Oblizajek Wojciech, *Najstarsze dokumenty bożogrobców miechowskich (1198)*, „Studia Źródłoznawcze”, 24 (1979) s. 97-108.
- Order Świętego Stanisława. 250 lat historii*, red. D. Nawrot, Będzin-Katowice 2017.
- Pachoński Jan, *General Jan Henryk Dąbrowski 1755-1818*, Warszawa 1987.
- Pachoński Jan, *Kobyliński Florian*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 167-168.
- Pęckowski Zbigniew, *Bożogrobcy. III. W Polsce*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 879-881.
- Pęckowski Zbigniew, *Miechów. Studia z dziejów miasta i ziemi miechowskiej do roku 1914*, Kraków 1967.
- Piech Zenon, *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa 2003.
- Piłat Zbigniew, *Fundator i fundacja klasztoru Bożogrobców w Miechowie*, w: *Bożogrobcy w Polsce*, red. C. Wilanowski, Miechów-Warszawa 1999, s. 11-43.

- Piowarczyk Dariusz, *Rycerze Chrystusa*, Warszawa 2007.
- Piowarski Stanisław, *General Jan Henryk Dąbrowski otrzymał Order Miechowski*, „Gazeta Miechowska”, 106 (2001) s. 30-31.
- Popławski Jarosław, Krzyż. IV. Krzyż Chrystusa. A. W Kościele katolickim. 3. Duchowość, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. E. Ziemann, Lublin 2004, kol. 19-20.
- Przyboś Adam, *Koryciński Piotr Mikołaj*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 14, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968-1969, s. 130-131.
- Puchalski Zbigniew, *Dzieje polskich znaków zaszczytnych*, Warszawa 2000.
- Puchalski Zbigniew, Wojciechowski Ireneusz J., *Ordery i odznaczenia polskie i ich kawalerowie*, Warszawa 1987.
- Pych Jarosław, *Gen. Jan Henryk Dąbrowski – miłośnik nauk, mecenas sztuki, kolekcjoner*, w: *Marsz, marsz Dąbrowski... W 250. rocznicę urodzin Jana Henryka Dąbrowskiego*, red. T. Jeziorowski, Poznań 2005, s. 19-36.
- Pych Jarosław, „Świątynia zwycięstwa”. Kolekcja broni i historycznych pamiątek generała Jana Henryka Dąbrowskiego, „Muzealnictwo”, 45 (2004) s. 46-59.
- Rajman Jerzy, *Dominus-comes-princeps. Studium o Jaksach w XII wieku*, „Studia Historyczne”, 33 (1990) z. 3-4, s. 347-369.
- Rajman Jerzy, *Pielgrzym i fundator. Fundacje kościelne i pochodzenie księcia Jaksy*, „Nasza Przyszłość”, 82 (1994) s. 5-34.
- Rubinkiewicz Ryszard, Krzyż. III. W Biblii, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, red. E. Ziemann, Lublin 2004, kol. 15-16.
- Sadowski Henryk, *Ordery i oznaki zaszczytne w Polsce*, cz. 1, Warszawa 1904.
- Seibert Jutta, *Leksykon sztuki chrześcijańskiej*, Kielce 2007.
- Seroka Henryk, *Herby miast małopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2002.
- Skrzyniarz Ryszard, *Dyplomy pergaminowe zakonu bożogrobców w zbiorach archiwów państwowych w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 65 (1996) s. 401-423.
- Skrzyniarz Ryszard, *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny, społeczny, edukacyjny i kulturowy wkład w rozwój mieszkańców ziem polskich w średniowieczu*, Lublin 2015.
- Słoniewska Maria Halina, *Wystawy Muzeum Wojska Polskiego w latach 1920-1985*, Warszawa 1988.
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. K. Kubalska-Sulkiewicz, M. Bielska-Łach, A. Manteuffel-Szarota, Warszawa 2007.
- Starnawska Maria, *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 1999.
- Starnawska Maria, *Pieczenie zakonów krzyżowych na ziemiach polskich w średniowieczu jako źródło do ich dziejów. Perspektywy badawcze*, w: *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej. Zbiór studiów*, red. P. Dymmel, Lublin 1998, s. 89-119.
- Strzałko Maria, Sobczak Jerzy, *Winna Góra*, Poznań 1997.
- Szarota Tomasz, *Krzyż lotaryński – symbol wolnych Francuzów i Francji Walczącej*, „Kwartalnik Historyczny”, 110 (2003) z. 3, s. 61-76.
- Szymański Józef, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2005.
- Szymoniak Marcin, *Herb klasztoru Bożogrobców w Miechowie*, w: *Insignia et splendor. Heraldyka w służbie rodów szlacheckich i instytucji Kościoła*, red. W. Drelicharz, Kraków 2011, s. 103-167.
- Szymoniak Marcin, *Patrocinia kościoła klasztoru Bożogrobców w Miechowie*, w: *Signa. Studia i szkice z nauk pomocniczych historii. Prace dedykowane Profesorowi Zenonowi Piechowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Marzec, M. Starzyński, Kraków 2014, s. 165-182.

- Szymoniak Marcin, *Pieczęcie klasztoru Bożogrobców w Miechowie*, w: *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, Warszawa 2015, s. 327-412.
- Śliwa Joachim, *Tadeusz Wolański (1785-1865) i zabytki egipskie „znalezione nad Bałtykiem”*, w: *Egipt, Grecja, Italia... Zabytki starożytne z dawnej kolekcji Gabinetu Archeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. J. Śliwa, Kraków 2007, s. 140-144.
- Tobiasz Mieczysław, *Bożogrobcy w Miechowie (w 800-lecie sprowadzenia zakonu do Polski)*, „*Nasza Przyszłość*”, 17 (1963) s. 5-60.
- Tresidder Jack, *Słownik symboli*, Warszawa 2001.
- Weiss Anselm, *Heraldyka kościelna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6, red. J. Walkusz, Lublin 1993, kol. 729-736.
- Wędzki Andrzej, *Jaksa z Miechowa*, w: *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 2, Wrocław 1964, s. 309-310.
- Wędzki Andrzej, *Miechów w średniowieczu. Studia z dziejów miasta i klasztoru. Zagadka Jaksy*, Warszawa 2014.
- Wędzki Andrzej, *Nowiński Tomasz*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 23, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 352-353.
- Wilkoś Piotr, *Falerystyka z kolekcji Emeryka Hutten-Czapskiego*, w: „*Monumentis patriae...*”. *Emerykowi Hutten-Czapskiemu w 110. rocznicę śmierci Muzeum Narodowe w Krakowie*, red. J. Skorupska, Kraków 2006, s. 63-74.
- Wojciechowski Leszek, *Drzewo przenajszlachetniejsze. Problematyka Drzewa Krzyża w chrześcijaństwie zachodnim (IV – połowa XVII wieku). Od legend do kontrowersji wyznaniowych i piśmiennictwa specjalistycznego*, Lublin 2003.
- Wójcik Marek Lech, *Ród Gryfitów do końca XIII wieku. Pochodzenie – genealogia – rozsiadanie*, Wrocław 1993.
- Zielińska Zofia, *Ożarowski Kajetan*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 24, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979, s. 671-672.
- Żychliński Teodor, *Tadeusz hrabia z Wolan Wolański*, „*Rocznik dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Polskich. Rok 1871*”, (1874) s. 209-215.

Netografia

- Barczyński Włodzimierz, *Portret biskupa Tomasza Nowiny-Nowińskiego*, <https://muzea.malopolska.pl/pl/lista-obiektow/2901> (dostęp: 25.04.2024).
- Barczyński Włodzimierz, *Portret prepozyta Jakuba Radlińskiego*, <https://muzea.malopolska.pl/pl/lista-obiektow/2902> (dostęp: 25.04.2024).
- Filus Sebastian, Florek Marcin, *Portret prepozyta Jakuba Radlińskiego*, <https://muzea.malopolska.pl/pl/lista-obiektow/2985> (dostęp: 25.04.2024).
- Ordery z kolekcji gen. Jana H. Dąbrowskiego przekazane do Muzeum WP*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/ordery-z-kolekcji-gen-jana-h-dabrowskiego-przekazane-do-muzeum-wp> (dostęp: 4.04.2024).
- Pych Jarosław, *Kolekcja generała Jana Henryka Dąbrowskiego*, https://media.pzu.pl/_files/1513990?forceDownload=true (dostęp: 4.04.2024).
- Ziętara-Kozioł Ewelina, Florek Marcin, *Krzyż opacki z rubinami*, <https://muzea.malopolska.pl/pl/lista-obiektow/2980> (dostęp: 24.04.2024).

Il. 1. Rysunek pierwszej wersji „orderu miechowskiego”, fot. Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 1414, O nagrodach i znakach honorowych w Polsce od najdawniejszych czasów do 1835 r. Wiadomości historyczne z polecenia Kommissyi Rządowej Spr. Wewn. Duch. i Ośw. Publ. zebrane przez Felixa Bentkowskiego z dołączeniem rysunków, tabl. 27, nr 74

Il. 2. Patent z nadaniem oznaki miechowskiej dla Tadeusza Wolańskiego (1814), fot. Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór dokumentów papierowych, nr 1334

Il. 3. Portret prepozyta generalnego miechowskiego Jakuba Pawła Radlińskiego z ok. 1744 roku, fot. Muzeum Ziemi Miechowskiej w Miechowie, nr inw. MZM/D/M/13 (depozyt parafii Grobu Bożego w Miechowie)

Il. 4. Portret prepozyta generalnego miechowskiego Tomasza Nowińskiego w północnej nawie bocznej kościoła poklasztorznego w Miechowie (1816-1819), fot. Muzeum Ziemi Miechowskiej w Miechowie, nr inw. MZM/BK/5

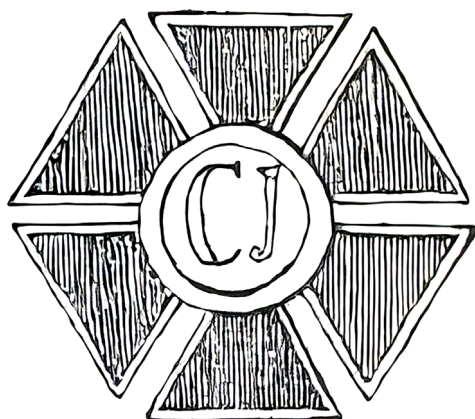

Il. 5. Pieczęć prepozyta generalnego komendatoryjnego miechowskiego Piotra Korycińskiego, odcisk z 1678 roku, fot. Archiwum Diecezjalne w Tarnowie, Akta lokalne, Parafia Chełm, 1659-1860 (sygn. LCII), dokument papierowy nr 18

Il. 6. Kartusz z nowożytną wersją herbu miechowitów na fryzie heraldycznym w nawie głównej kościoła poklasztornego w Miechowie (1765-1771), fot. M. Szymoniak

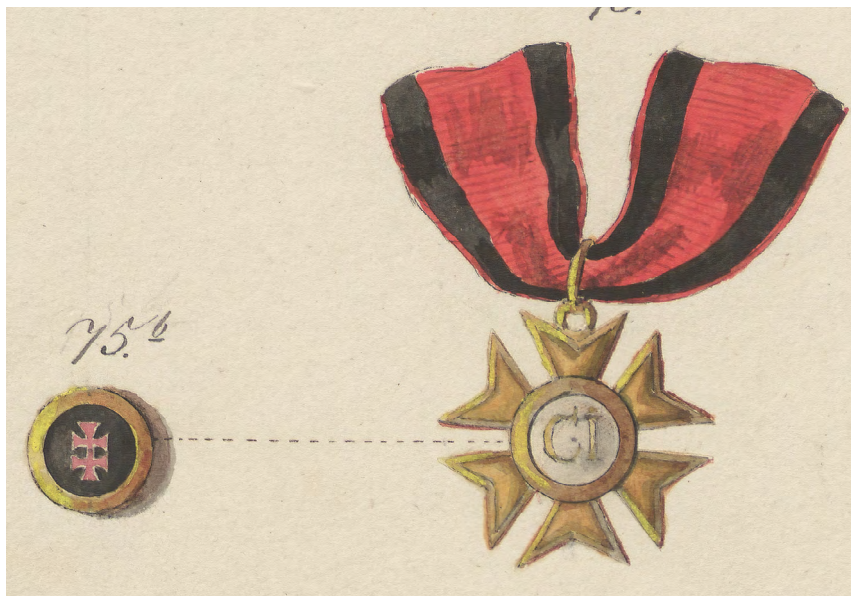
Il. 7. Rysunek awersu drugiej wersji „orderu miechowskiego”, fot. H. Sadowski, *Ordery i oznaki zaszczytne w Polsce*, cz. 1, Warszawa 1904, s. 167

Il. 8. Awers trzeciej wersji „orderu miechowskiego”, egzemplarz z przełomu XVIII i XIX wieku, fot. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK-V-4639

Il. 9. Rewers trzeciej wersji „orderu miechowskiego”, egzemplarz z przełomu XVIII i XIX wieku, fot. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK-V-4639

Il. 10. Rysunek czwartej wersji „orderu miechowskiego” (z błędnymi barwami wstęgi i strefy?), fot. Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 1414, O nagrodach i znakach honorowych w Polsce od najdawniejszych czasów do 1835 r. Wiadomości historyczne z polecenia Kommissyi Rządowej Spr. Wewn. Duch. i Ośw. Publ. zebrane przez Felixa Bentkowskiego z dołączeniem rysunków, tabl. 27, nr 75a, 75b

Il. 11. Awers czwartej wersji „orderu miechowskiego”, egzemplarz po Florianie Kobylińskim z początku XIX wieku, fot. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK-V-4640

Il. 12. Awers czwartej wersji „orderu miechowskiego”, egzemplarz z początku XIX wieku, fot. Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu, nr inw. MSM 0.5683

Il. 13. Rewers czwartej wersji „orderu miechowskiego”, egzemplarz z początku XIX wieku, fot. Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu, nr inw. MSM 0.5683